СЯРГЕЙ ГРАХОЎСКІ

зачараванасць

ВЕРШЫ І ПАЭМЫ

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1978

СВЯТА ДУШЫ

НОВЫ КАЛЯНДАР

Нясу дадому новы каляндар —
Узятыя авансам дні і тыдні.
Я іх і падуладны і ўладар,
Яны мае і радасці і злыдні.

Трывожная загадка — каляндар.
«Што дзень наступны мне рыхтуе?»
Ці суцяшэнне, ці удар,
А можа, рыбку залатую

Пашле нелітасцівы лёс,
Не дасць сарвацца і упасці,
Засцеражэ ад горскіх слёз
І незаслужанага шчасця,

Не ашукае гучным сказам,
А дасць найдаражэйшы дар —
Перагартаць з усімі разам
І гэты новы каляндар.

ПАСЛЯ ГРОМУ

Цішыня. Павуцінне трымціць на атаве,
Адспявалі над лугам журбу жураўлі,
І з надзеяй, што некалі вернецца травень,
Асыпаюць бярозы лісты на палі.

Жураўлі паплылі на спякотныя стромы
Над пажоўклаю пожняй, над лесам густым.
З першым громам яны завітаюць дадому,
І на вецці зялёныя ўспыхнуць лісты,

Ну, а тыя, што ўвосень апалі са свістам,
Затапталі вятры і прысыпаў пясок.
Першы гром загрыміць.
Будзе леташнім лістам
І пралескамі пахнуць бярозавы сок.

РАСКРЫЛІСЯ ПЯЛЁСТКІ

Плывуць насустрач сонечнай вясне
Па рэках крыгі з шоргатам і трэскам,
І сон-трава падміргвае у сне
Цнатлівым і разгубленым пралескам.

Ім хочацца зірнуць на белы свет
І боязна яшчэ раскрыць пялёсткі:
То шэрым снегам дыхае кювет,
То сіверу даходзяць адгалоскі,

То страшаць кроплі золкага дажджу
Ці позні іней на счарнелым лісці.
Раскрыцца ім — што перайсці мяжу,
Што басанож у завіруху выйсці.

У сінім дыме волкае галлё,
Пульсуюць сокам пругкія карэнні,
Раскрыліся пялёсткі: над зямлёй
Лятаюць залацінкі апылення.

Усё цвіце, але пралесак скон
Ні затрымаць не ўдасца, ні адкласці.
Спяшайцеся, пакуль жыцця закон
Дае правы на радасці і шчасце.

ПРАДВЕСНЕ

Хрупае за ноч настылы снег,
Але ўжо над заінелым садам
Паплыла смуга ліловым чадам
Да счарнелых зімнікаў і стрэх.

Шаргаціць яшчэ настылы снег,
І рыпіць на раздарожжы полаз,
Але ў поўдзень акрыялы голас
Зазвінеў і раўчуком пабег,

Пратачыў зляжалыя сумёты
І панёс праменні і блакіт
Да зарэчных вербаў і ракіт
З першымі накрапінамі мёду.

А ў мяне каторая ж вясна?
Нават сам адразу не прыпомню.
Снег сыходзіць, узыходзіць поўня
Кожны раз, нібыта навіна.

Так усё, як і было калісьці,
І штодзённа ўсё зусім не так:
Булькае струменьчык у латак,
Што забіла леташняе лісце.

Не туды пабеглі раўчукі,
Вецце стала голымі сукамі,
І неспадзявана юнакамі
Ўчорашнія сталі хлапчукі.

Напрадвесні казачныя сны
Абяцаюць новыя сустрэчы.
Хоць нягоды і сагнулі плечы,
А чакаю новае вясны.

СВЯТА ДУШЫ

(Дыялог)

— Я багаты, багаты.
— Ну, а што ў цябе ёсць?
— Ясакар каля хаты
І на покуце госць.
Я сягоння багаты,
Заўтра — быць багацей,
Бо склікаю на свята
Самых блізкіх гасцей.
Як заўсёды, пяшэчкам,
З рукзаком на спіне,
Прыйдзе ў госці з мястэчка
Даўні друг да мяне.
Прыляцяць на світанні
Пабрацім дарагі
З пасівелай Казані,
А з Нарыльска — другі.
Завітаюць суседзі,
З кім на ты, з кім на вы,
А пад вечар прыедзе
Мой таварыш з Масквы.
Пазіраю у высі,
Каб дажджу не было:
Едуць Шалва з Тбілісі,
З Душанбэ — Файзуло.
— Што ў цябе за угодкі,
Што за свята, скажы?
— Век наш дужа кароткі.
Проста — свята душы.
— Чым яшчэ ты багаты,
Што ўстаеш да зары?
— Тым, што ў будні і ў святы
Прыязджаюць сябры.

* * *

Калі жыццё было на валаску,
Калі пад лязгат заінелых тракаў
Я аддзіраў каросту, як луску,
Але ад болю так і не заплакаў.

Была маёй апорай маладосць
І вера ў справядлівасць, а не ў згубу,
У дабрату, у праўду, а не ў злосць,
Таму і жыў, да болю сцяўшы зубы.

Я здолеў беды ўсе перамагчы,
Сустрэць хоць невялікую удачу,
І вось цяпер ад шчасця уначы,
Калі ніхто не бачыць, часам плачу.

РУЖОВЫ ГАЙ

Пахмурны дзень імжыў, імжыў
І пералескі затуманіў,
Вярба застыла на мяжы,
Як пасівелае паданне.

Дрыжалі пацеркі дажджу
На елках, быццам завушніцы,
І па настыламу плашчу
Хвастала мокрая іглiца.

Матала кузаў у бакі —
Ад небяспекі да пагрозы,
І каля ціхае ракі
Нячутна плакалі бярозы.

І раптам, як у летні дзень,
Не з паднябесся, а з нізіны
Лагодны асвятліў прамень
Дарогу, вербы і машыны.

Ружовым водбліскам святла
Камлі свіціліся ў тумане,
І ад сяла і да сяла
Здавён каціласа паданне,

Што, завітаўшы ў гэты край,
Прыйшоў сюды, на бераг нізкі,
І пасадзіў ружовы гай
Настаўнік з горада Сімбірска.

ЗАЎСЁДЫ Ў СЭРЦЫ

З маленства ў сэрцы з Леніным жыву
І вырашаю цяжкія задачы,
У горы не схіляю галаву
І не лічу удачамі няўдачы.

Калі пакуты стрэнуцца ў жыцці
І слабасць апануе на імгненне,
Калі, здаецца, выйсця не знайсці,
Я думаю: «А што рабіў бы Ленін?»

Ніколі ён не ведаў пра адчай
І не цярпеў адчаю ў камунісце,
Ён мора пераходзіў, як ручай,
І з тупікоў заўжды знаходзіў выйсце.

Калі кажу не тое, што хачу,
І перад дужым задрыжаць калені,
Кусаю губы і сабе шапчу:
«А што б цяпер сказаў таварыш Ленін?»

Зміріцца ён з няпраўдаю не мог
І не губляўся у варожым гуле,
Не суцяшаў салоджанай пілюляй,
А непадкупнай праўдай перамог.

І я чужой бядой не бедаваў
І лепшы меў акраец на прыкмеце,
Ды ўспомніў раптам: Ленін аддаваў
Свае пайкі чужым галодным дзецям.

Мне свеціць скрозь святло яго вачэй,
Святы агонь у кожным з нас палае.

Спытаю ў Леніна — і робіцца лягчэй,
Параюся — і вера акрыяе.

Кажу сабе — заўжды дабрэйшы будзь,
Жыві з душою шчодраю і чыстай,
Так, як у сэрцы з Леніным жывуць
Мільёны беспартыйных камуністаў.

ВЫСОКІ ДУХ

Ні лекамі, ні зеллем прываротным
Ніхто цябе не зробіць бессмяротным,
Ніхто не пражыве адзін за двух.
Стаць несмяротным можа толькі дух,
Высокі, чысты, светлы і сумленны,
Без мітусні, без пахвальбы, без пены,
Што асядае плямкаю густой
На мутным дне пасудзіны пустой.
Высокі дух — парыў самааддачы —
Перад сабою ставіць звышзадачы,
А ўсё, што шчодра аддае другім,
Не лічыць за пазыкі і даўгі.
Калі ж няпраўда муляе ў душы,
Смялейшаму не шэпча: «Ты скажы».
Высокі дух і на крыжы распяты
Сабе не просіць літасці у ката.
Жыць, каб агонь у сэрцы не патух,
Дапамагае несмяротны дух.
Як сплаў адвагі, мудрасці, сумлення
Ён дойдзе да наступных пакаленняў.

ЦЮЛЬПАНЫ

Дыхнула холадам у маі,
Дажджы сцюдзёныя прайшлі,
Начамі градуснік трымае
Слупок чырвоны на нулі.

Але на плошчы нечакана,
Ледзь-ледзь прабіўшыся з зямлі,
Барвовым полымем цюльпаны
Ў Дзень Перамогі расцвілі.

Халодны дождж і вецер хлёсткі
Іх seклі некалькі гадзін,
Але трымаліся пялёсткі
І не зваліўся ні адзін.

ЗВЯНО

Кажу сабе: душою не крыві,
Бо чалавечы век усё ж кароткі,
І водгуллем у кожнага ў крыві
Азвацца могуць прашчуры і продкі.

Ці перад імі мне трымаць адказ
За кожны крок і сказ не надта гладкі,
Ці з думаю адзінаю пра вас
На свеце жыць, далёкія нашчадкі?

Не трэба продкам, а тым болей вам
Маіх бяссонніц непрыкметны вынік,
Як не патрэбен дождж сухім дрывам,
Як дужаму — стэрыльны клопат клінік.

Каб мог, здаецца б, многае забыў
З таго, што не ўдаецца перайначыць,
З таго, што шчыра некалі рабіў,
А праз гады убачыў — мала значыць.

Здавалася, што зробленае мной
Адразу не патухне, не астыне,
Але, відаць, плаціў малой цаной,
Калі асела столькі шумавіння.

Кастры патухлі, што ўначы расклаў,
Наколаныя дагарэлі дровы,
І не дайшлі да тых, каму пісаў,
Хоць шчырыя, але глухія словы.

Не кожнаму ж сузор'і адкрываць,
Не кожны здатны выбіцца ў Калумбы,—

Павінен хтосьці ў спёку палівацъ
І дагледацъ, каб не здзічэлі, клумбы.

Вядома мне і кожнаму даўно,
Што патрабуе чыстае сумленне
Быць неабходным, хоць малым, звяном
Паміж сваім і новым пакаленнем.

ПАЭТ

Паэт павінен адкрываць,
Паэт павінен хваляваць,
Ісці сваёй дарогай,
Паэт павінен шчыраваць,
За ўсіх павінен гараваць,
Як за сябе самога.

Калі ж спакойна на душы,
Парожнім словам не грашы —
Не дам ніколі веры:
Што ні прыдумвай, ні пішы,
Радкі, нібыта ледзяшы,
Растануць на паперы.

Часамі голас ледзь чуваць,
А словы крэсівам іскраць,
Нібы перасцярога:
Паэт павінен адкрываць,
Паэт павінен гараваць,
Як за сябе самога.

***

У студзені чэрвень мне сніцца.
А ў марах прадвесне жыве:
Заплюшчу павекі — суніцы
Гараць на вільготнай траве.

Калісьці юнацтва і сталасць
Чакаў, як жаданых гасцей,
А позняя восень настала —
І сніцца юнацтва часцей.

СВЕТ ПАЭТА

Петрусю Броўку

З маленства ў незвычайным свеце
Жыве паэт,
І раскрываецца ў паэце
Дзівосны свет,
То па-святочнаму стракаты,
А то ў смузе,—
Душою толькі ён багаты,
Бо ў свет нясе
Спакой, трывогі, навальніцы
Душы свае
І добрым людзям да драбніцы
Ўсё аддае.
Сабе нічога не трымае,
Не беражэ —
Руна ні ў верасні, ні ў маі
Не настрыжэ.
Не волат ён, а людзям свеціць
Ягоны след,
Бо вечна ў неспакойным свеце
Жыве паэт.

* * *

Я згодзен, што не трэба паўтарацца,
І не хачу нікога паўтараць.
А што рабіць, як дома і на працы
Адны трывогі рупяць і гарацьʼ?

Ці тое я раблю, што людзям трэба?
Магчыма, нешта робіцца не так.
Ці часам не бяру чужога хлеба?
Ці за капейку не даюць пятак?

ШУКАЮ СЯБРОЎ

Алесю Пальчэўскаму

З гадамі і ў мяне — ўсё менш сяброў,
І ўсё вузей знаёмстваў геаграфія,
Найбольш сяброў — пад соснамі бароў,
Пад плітамі з кароткай эпітафіяй.

Жывых сяброў гукаю ўсё часцей,
Калі бывае радасна і туга,
І запрашаю ў госці не гасцей,
А сэрца запрашае сэрца друга.

Сапраўдны друг прыходзіць і тады,
Калі ад грому трэскаецца неба,
Калі няма каму падаць вады,
Няма каму прынесці лусту хлеба.

Сапраўдны друг, гадамі гартаваны,
Гатовы засланіць і памагчы,
Прыходзіць у бядзе неспадзявана,
Як хлеб, як соль, як вогнішча ўначы.

ПОДЫХ ЛЕТА

Ужо і зімнікі расталі,
Разводдзе заліло палі,
Плывуць дамоў блакітнай хваляй
Над голым лесам жураўлі.

І хмара з пераспелым громам
Злавеснай сінькай заплыла
І трэснула, а за праломам —
Бяздонне сіняга святла.

Ударыў першы гром над светам,
Гудзе і коціцца здаля.
Дыхнула недалёкім летам
Дажджом абмытая зямля.

КАБ РАСКАЗАЛІ...

Калі б зямля загаварыла
І расказаць пра ўсё маглі
І папялішчы і магілы,
Слёз не хапіла б на зямлі.

А мы б цішэй па ёй ступалі,
Дамоў і з дому ідучы,
І білі б асцярожней палі
На Нёмане і на Пцічы.

Бо колькі тут, на пераправах,
За нас і натую радню
Гарачых і заўсёды правых
З вады не выйшла і з агню.

А колькі ў топкія балоты,
Ледзь абмінаючы сяло,
Упала зорных самалётаў
На перабітае крыло.

Крывёй набраклыя акопы
Успомняць і ў чужых краях
Тых, што прынеслі мір Еўропе,
А самі гінулі ў баях.

Не абмінулі долі горкай
У дваццаць год і ў дваццаць пяць
Хлапцы, што пад бляшанай зоркай
І пад Палярнай зоркай спяць.

На Волзе, Вісле ці на Сене,
У спёку ці сярод зімы

Упаў неразгаданы геній,
Якога ўсе чакалі мы.

На бераг Буга на дасвецці
І на апошнім рубяжы
Пападалі чыесьці дзеці,
Бацькі, каханыя, мужы.

Чакалі іх у кожнай хаце,
Хадзілі ў поле сустракаць,
І слёзы выплакалі маці
Па тых, каго не прычакаць.

Іх шлях, дагэтуль неастылы,
Пяскі і снег не замялі...
Каб расказалі ўсё магілы,
Слёз не хапіла б на зямлі.

ЛІПЕНЬСКАЕ ПОЛЕ

Люблю я ліпеньскае поле
У кветках, каласах, расе,
Чуваць, як жнівень у прыполе
Дажджынкі хмельныя нясе.

Ліпнёвай раніцы аздоба —
У жыще птушак галасы,
І ў кожнай кропельцы расы —
Іскрынка поту хлебароба.

РЭЗЕДА

Я заблудзіўся ў гушчары,
Дзе ўсё заплёў ядловец колкі,
Навіслі хмарай камары
І праціналі, як іголкі,
Дапамагалі ім сляпні
Буйнакаліберная пароды,
Ісці перашкаджалі пні
І сукаватыя калоды.
Лес шчабятаў на ўсе лады,
Аж заліваліся сініцы,
А завялі мяне сюды
Буйныя спелыя чарніцы.
Ніяк не выйду з гушчара,
Куды падацца — невядома,
Хаця даўно дамоў пара,
А сцежку не знайсці дадому.
Званочкі сінія з травы
Паклоны білі зверабою,
І дзяцел стукаў да савы,
З дзвярэй збіваючы прабоі.
Здавалася, што, ледзь жывы,
Іду не так і не тудою,
І раптам ветрык палявы
Дыхнуў здзічэлай рэзедою.
Над галавою чмель звінеў,
Па пнях, па зарасніках глогу
Салодкі водар вёў мяне
І вывеў проста на дарогу.
Памаладзелаю хадой
Прыйшоў дамоў да навальніцы,
І доўга пахлі рэзедой
Лазовы кошык і чарніцы.

ЗАЧАРАВАНАСЦЬ

І не надыхацца табою,
Не наглядзецца на цябе
У часы зялёнага прыбою
І ў ціхай восеньскай журбе,

Калі асіннік пазалоту
Рассыпле шчодра па зямлі,
Калі пачатак пералёту
Абвесцяць звонка жураўлі,

А раніцаю балаціны,
Чарнічнік, верас, буралом,
Мярэжы тонкай павуціны
Блішчаць халодным серабром.

Усё замерла і застыла,
Гараць брусніцы каля пня,
І не шумяць тугія крылы —
Трымціць у вецці цішыня.

А ў ранішняй туманнай стыні
Дрыжыць у сетцы павучок,
Зрываецца з галіны іней,
І пад нагой трашчыць сучок.

Ударыць ноччу завіруха,
На пні сумёты намяце,
Ад сцюжы дуб застогне глуха,
І сціхне ўсё у немаце.

Яліны ў срэбраных шаломах
Застынуць у дзівосным сне,

А дзяцел у сваіх харомах
Зноў тэлеграму б’е вясне,

Каб абвясціла звонкім свістам
Канец зімы і свой прыход,
Каб маладым зялёным лістам
Шлях адкрывала з году ў год

Усім, хто з выраю вярнуўся,
Усім, хто дома гнёзды ўе,
Каб лёгка журавы і гусі
Знайшлі прыстанішчы свае.

Зачараваны я разьбою
Лістоў на дубе і вярбе…
І не надыхацца табою,
Не наглядзецца на цябе.

ЖНІВО

Даспелым жытам пахне цёплы вечар,
Расой і мёдам пырскае трава,
Ад хвалявання ніва горбіць плечы
У прадчуванні блізкага жніва.

На золку затуманеная ціша
Напнецца, затрымціць і задрыжыць:
Грымяць камбайны, а маланка піша
На сінім небе: «Жыту вечна жыць».

Ад Буга да Прымор'я ходзяць хваляй
Зажынкі і дажынкі з краю ў край,
І кожным ранкам над жытнёвай даллю
Усходзіць сонца хрусткі каравай.

Яшчэ шуміць жніво на Енісеі,
Як шкло, дрыжыць блакіт над галавой,
А ў Беларусі зелена рунее
Наступнае ўмалотнае жніво.

ПРА ШЧАСЦЕ

... от счастья и славы
Безнадежно дряхлеют сердца.
А. Ахматова

А хто не хоча быць шчаслівы?
Хоць шчасце ў кожнага
сваё:
Адзін сабе страсае слівы,
Другі шукае мумiё —

Паўзе, зрываючыся з кручы,
І зноў над прорваю паўзе,
Вісіць,
схапіўшыся за суччa,
Але надзею прынясе

Таму, хто верыць у збавенне,
Хоць і жыццё на валаску,
А ў кожнай жылачцы і ў вене
Хвароб, як у рацэ пяску.

Адступяць гора і напасці,
І пасвятлее пакрысе,
Калі надзею, быццам шчасце,
Здалёк таварыш прынясе.

Куранты празвіняць на вежы
Пачатак радасных гадзін.
А хто з абодвух шчаслівейшы
Не скажа, пэўна,
ні адзін.

Сяброўскай ласкі не забудзеш,
Як нельга ісціну забыць:
За грошы шчасця не здабудзеш,
Бяды і дарам не пазбыць.

Спакой і слава вочы засцяць
І робяць век яшчэ даўжэй,
Але пакутлівае шчасце
За ўсё на свеце даражэй.

МНЕ СНЯЦЦА СУНІЦЫ

Забытае раптам прысніцца
І ў памяці зноў ажыве,
Як з колішнім другам суніцы
Збіраем у роснай траве.

Зязюляй заходзіцца ранне,
Крычыць адзінокі бакас,
Лупатыя совы, як здані,
З глушы пазіраюць на нас.

Мой друг і пяе і рагоча,
Аж рэха ў гладышцы звініць,
Блакітныя свецяцца вочы,
І вусны ў крывінках суніц.

Наперадзе столькі надзеяў,
Вышыняў і ціхіх віроў…
На-ва-ла! І раптам радзее
Надзейнае кола сяброў.

Туманам сплылі спадзяванні,
Упаў, як падстрэлены птах,
Мой друг у глухім катлаване
З крывінкай на сцятых губах.

На золку і ў поўдзень гарачы
Суніцы збіраю ў траве,
Сябе і другіх вінавачу,
Што гора на свеце жыве.

ШПАКІ

Да самай ночы шпак заняты,
Яму яшчэ — лятаць, лятаць,
Каб кволенькія птушаняты
Усе змаглі шпакамі стаць

І выпырхнуць у сіні ранак,
У зорны вечар прыляцець
І, сеўшы на высокі ганак,
Пра волю вольную запець.

Запець, што ім шляхі адкрыты,
Што крылы рвуцца у прастор,
Каб захлынуцца ад блакіту,
Каб шлях знайсці ад зор да зор.

Без падстрахоўкі, без апекі
Самім дужэць, самім расці,
Лятаць за горы і за рэкі,
Але сваё гняздо знайсці.

ДУДЗІНКА

У тэлевізары Дудзінка
Курыцца сіваю імглой,
І месяц тонкаю ільдзінкай
Плыве пад белаю стралой.

Дамы, дымы над Енісеем,
Грыміць у порце мірны гром,
Электразварка зоры сее
Палярнай поўначчу і днём.

Мяне, здаецца, нехта кліча
Назад, у маладосць маю.
Сваіх знаёмых па абліччах
Я на экране пазнаю.

На мацярык з палярнай ночы,
Уважлівыя, з-пад рукі,
Яны глядзяць, і кожны хоча,
Каб іх пазналі землякі.

Я з імі бачыўся на свяце
Гарачых сэрцаў, шчырых душ,
Калі ў партовым інтэрнаце
За кожны верш ігралі туш.

БАГІ

У цёмных пушчах шасталі звяры,
Грымелі перуны, стагналі буры,
Палалі адзінокія кастры,
Сушыліся набедраныя шкуры.

І тыгры раздзіралі цішыню,
Сквірчэла туша на пякельным жары,
Гарачыя ад прагі і агню,
Блішчалі воспай з’едзеныя твары.

Тубылец, учарнелы, як груган,
Лавіў трывожна шолахі і зыкі,
То кленчыў, то круціўся, як шаман,
Стары язычнік, ледзь не без'языкі.

Яго пужаў уласны цень даўгі,
Савіны крык, мядзведзева бярлога,—
Наўкол жылі, здавалася, багі,
І кожны сам сабе прыдумваў бога —

То грознага сівога Перуна,
То пакланяўся месяцу, то птаху,
То полымю, і не яго віна,
Што ўсе багі з’яўляліся ад страху.

Выстругваў продак бога на лужку
Каменнаю сякераю крывою
І, каб задобрыць, новаму бажку
Намазваў губы лоем і крывёю.

Яго нашчадак выпрастаў спіну,
Праславіўся за бацькавым парогам,

Пабачыў, як забойцы на вайну
Не з д’яблам выпраўляліся, а з богам.

З пячораў і здзічэлых берагоў
Ён вырваўся ў завоблачныя высі,
З нябёсаў паскідаў усіх багоў,
Хоць на зямлі не ўсе бажкі звяліся.

РЭТУШ

Падправіў картку рэтушор маю:
Маршчыны зніклі, сівізна прапала,
Я сам сябе зусім не пазнаю,
І нават маці б не пазнала.

З гадамі вочы засціць мітульга,
Усмешку часам перакрэсліць гора,
Але знікаюць смутак і туга
Пад спрытнаю рукою рэтушора:

Ён толькі трошкі паднавіў убор,
Пазакругляў завостраныя рысы,
І нават у пейзажы рэтушор
Перарабіў дубы на кіпарысы.

Я абураюся, даводжу так і сяк,
Што сапсавалі здымак мой да рэшты,
А рэтушор смяецца: «Вось дзівак!
Не разумее, што такое рэтуш».

КАРДЫЯГРАМА

Ірыне Аляксандраўне Аляшкевіч

Нібы на клінапіс, гляджу я
На поўны збор кардыяграм
І пэўны — лепш ніхто не расшыфруе,
Як расшыфрую кожны зубчык сам.

Гляджу на мітусню дрыготкіх рысак,
І раптам ажывае у вачах
Далёкага юнацтва сівы прысак,
Што на вятрах маіх нягод ачах.

Успомніліся страты, і пакуты,
І вера, што заўжды вяла мяне,
І вось адзін, без ланцугоў прыкуты,
Пластом ляжу на змулянай спіне.

А неспакой відовішчам і гулам
Напамінае ўсё, што змог прайсці.
Але ці варта думаць аб мінулым,
Калі так мала зроблена ў жыцці?

РАЗМОВА З СЭРЦАМ

Паслухай, сэрца,
Трошкі супакойся,
Не біся так
І не хвалюйся так,
Лічы павольней
Кожны крок і такт,
І за сябе,
І за мяне не бойся.

Мы пажывём яшчэ
І папрацуем,
Яшчэ перахвалюемся
Не раз:
Пахваляць часам
Ці зняважаць нас —
Яшчэ ўсяго пабачым
І пачуем.

Як тая кропля,
Што валуя дзяўбе,
Мае жаданні
І мае пакуты
І тыя дні, што абышліся
Крута,
Вярэдзяць
І вярэдзілі цябе.

Знямогшыся,
Я падаў з ног без сілы,
Не адчуваў —
Жывы ці не жывы,
А ты, як той
Нязменны вартавы,

Гарачым токам
Стукалася ў жылы.

І вось неспадзявана
Засмылела,
На паўдарозе
Збілася з нагі,
Перад вачамі
Паплылі кругі,
І цемраю мне
Свет заслала белы.

Я не паверыў,
Што змаглося ты,—
Прыпаў ізноў
Да пільнае работы.
І раптам,
Як з падбітым самалётам,
Закручваў боль
Мяне ў віраж круты.

Мы выйшлі, сэрца,
З віража і з бою
На пругкім,
Хоць параненым, крыле.
Не бойся, сэрца,
Стукайся смялей:
Яшчэ здавацца
Рана нам з табою!

СУЦЯШЭННЕ

Я зноў пакутую, што за паўгода
Не напісаў ні верша, ні радка.
Лічыў, што вінаватая пагода
Ці надта натамілася рука.

Здавалася, як скрыпку з футарала,
З душы жывую вынялі душу,—
Цяпла, відаць, было людскога мала,
Што ўжо амаль паўгода не пішу.

А можа, і зусім пісаць не трэба
Радок, які нікога не кране,
А слова, што важней за лусту хлеба,
Ужо знайшлі і знойдуць без мяне?

* * *

У той далёкай маладосці
Шумелі нашыя сады,
І мы, спыніўшыся на мосце,
Угледзелі свае сляды.

Здалося — зорку зачарпнулі,
З далоняў Млечны Шлях пілі.
Схаваўся месяц, і заснулі
Дажджом прыбітыя палі.

Чакалі мы шчаслівай долі
І пачыналі свой узлёт,
Хоць не бывае так ніколі,
Як марыцца ў шаснаццаць год.

Нас разлучылі назаўсёды
Крутыя горкія шляхі.
Дзе прашумелі нашы воды,
Астаўся толькі жвір сухі.

Рака імклівая размыла
Пад вербамі круты абрыў.
А ты нічога не забыла,
І я нічога не забыў.

Я пасівеў, і ты сівая.
Сышліся зноў каля вады,
І хваля на пяску змывае
Ужо і гэтыя сляды.

РАБІНАВАЯ ЦІШЫНЯ

* * *

Ты абяцала з ветрам прыляцець
І мне прынесці спелыя чарэшні.
Вятры даўно сарвалі з клёнаў медзь,
А я чакаю з ліпеня да снежня

І веру, што ў дарозе недзе ты,
Што, можа, затрымала навальніца.
Калі не сёння, дык цераз гады
Ты мусіш з дальняй далечы з'явіцца.

Заўсёды, як вясну, цябе гукаць
Са мною будзе завіруха ў полі.
Няхай не прычакаю, а чакаць
Цябе не перастану я ніколі.

ШЛЮБ

Не чулі мы пра шлюбныя палацы,
Не бачылі ні кветак, ні фаты,
Ты да мяне забегла пасля працы
І неабходнай стала назаўжды.

Я мітусіўся па пустым пакоі,
Пакуль стары імбрычак запяе,
Абветранай калючаю шчакою
Хацеў далоні адагрэць твае.

Казалі мы не тое, што хацелі
Сказаць у вечаровай цішыні.
А снежань так дарогі замяцеліў,
Што не даехаць блізкім і радні.

Ты выпырхнула з мокрай целагрэйкі
І да мяне нячутна падышла.
Сняжынкамі завеяныя вейкі
Здаваліся праменнямі святла.

Скацілася па небасхіле зорка,
Трымцела замарожанае шкло...
Нас не віталі, не крычалі: «Горка!»,
Бо нам і так нясоладка было.

І ўсё ж я быў шчаслівы, як ніколі.
З тае пары агеньчык не ачах,
Як ты мой цень убачыла на столі,
А я пазнаў сябе ў тваіх вачах.

З табою нас пярсцёнкі не звязалі,
Сваты не падлівалі нам віно,
А мы ад шчасця так і не сказалі,
Як неабходны аднаму адно.

ПОЗНЯЯ РАЗМОВА

Вада ад сцюжы загусцела,
І пасівелі берагі,
А нам з табою закарцела
Успомніць даўнія даўгі,
І нашы шчырыя памылкі,
І перажытую бяду.
Каб крыўды кінуць,
як абмылкі
У пахаладзелую ваду.
Што адышло, таго не вернеш,
Не знойдзенага
не згубіць,
А спрэчак і папрокаў церні
Пара адкінуць і забыць:
Душа душу не будзе мучыць,
І мы не будзем варажыць,
Калі жыццё і нас навучыць
Прасцей на ўсё глядзець
і жыць,
І з глупства не рабіць трагедый,
Заціснуць боль і прамаўчаць,
Другім не павялічваць беды
І радасці не скарачаць.
Мы ўсё з табою зразумелі,
Бо логікі няма прасцей:
Чым багацейшы вопыт мелі,
Тым памыляліся часцей.
Здавалася — зраблю найлепей
І непрыемнасць абыду,
Ды натыкаўся, як асleплы,
На непрыемнасць і бяду.
І часам ты неасцярожна

Пакрыўдзіць нехаця магла,
Але сказаць, нарэшце, можна,
Што дабрыня перамагла,
Што крыўды з болем адляцелі,
Няма ранейшае тугі...
Зірні, як Нарач загусцела
І пасівелі берагі.

ЛЯЦЯЦЬ ГАДЫ.

Смыляць часамі, як старая ранка,
Пярэспа, Старажоўка, Серабранка.
У кожнай назве — пах і колер свой,
І разгарнуўся памяці сувой...
Сады ў завулках.
        На ігрушы ніцай
Вісяць, як залатыя завушніцы,
Даспелыя мядовыя фунтоўкі
На зайздрасць садалазам з Камароўкі.
У дом вядзе паміж вяргіняў сцежка,
Пад вадастокам поўненькая дзежка,
А ў ёй, нібыта жоўценькі стручок,
Да рання плавае маладзічок.
Мне гэты дом у садзе часта сніцца:
Праз шчыліну ў блакітнай аканіцы
Праменьчык прабіваецца зялёны
На бэз і затуманеныя клёны.
У садзе яблыкі зрываюцца на дол,
Збірае іх на досвітку ў падол,
Запырсканы іскрыстаю расою,
Дзяўчына з незаплеценай касою,
Ружовая і цёплая спрасоння,
Трымае спелы яблык на далоні...
                Цяпер на месцы саду і завулка
        Гудзе праспект напружана і гулка,
З аблокамі гамоняць камяніцы,
Але завулак той і сёння сніцца
І дарагім здаецца мне ўдвая,
Бо ў ім жыла каханая мая.
Як галубоў залётных вуркатанне,
Прайшло і наша першае каханне.
Яна цяпер бывае часта ў скверы,
Дзе ходзяць талакой пенсіянеры,

Пасады ўспамінаючы да зморы
Былыя прадаўцы і пракуроры.
Яна ж раман чытае у зацішку.
Каса пасеклася і пасівела крышку.
Я тут яе часамі сустракаю
І гавару: «А ты усё такая ж...»
«І ты здалёк здаешся малады.
О як ляцяць, о як ляцяць гады!»

ЕВА

Яна сама амаль яшчэ дзіця —
На тонкіх ножках, з вузкімі плячыма,
Хоць парасткам наступнага жыцця
У ёй ужо абуджана жанчына.

Яшчэ душою рвецца у палёт
З высокай кручы, аж трымцяць
закрылкі,
Хоць ведае, што ўсё наадварот
Павінна быць, каб не зрабіць памылкі.

Таму глядзіць і ходзіць спакайней,
Упасці і спалохацца баіцца.
Яна яшчэ такая, як даўней,
А ўжо душу трывожыць таямніца,

Вядомая пакуль што ёй адной,
Што ўпала, як біблейскі яблык з дрэва,
І сцвердзіла салодкай навіной,
Што несмяротнай застаецца Ева.

Яна — пачатак і працяг жыцця,
У горы — мудрая, вясёлая на свяце.
Яна для маці — вечнае дзіця,
А для дзяцей — адна на свеце Маці.

РАДАСНЫ ПЛАЧ

Ніхто не ведае ні дня і ні гадзіны,
Калі навек яго замкнецца круг,
Калі завесяць люстры і карціны,
І служба неадкладнейшых паслуг
Усё збярэ ў далёкую дарогу,
Паспее скрозь, не спозніцца нідзе,
Паспешна маладога ці старога
З вянкамі і з аркестрам правядзе.
Ніколі не спыняецца канвеер:
Рыпіць рыдлёўка і грукоча лом,
А побач у спякоту і ў завею
У заўтрае глядзіць радзільны дом.
Не ведаючы, што ўсё гэта значыць,
У свет прыходзіць за дзіцём дзіця,
І радасным і бесклапотным плачам
Ужо вітае клопаты жыцця.

ПРАГА ДУШЫ

Душа заўсёды прагне ласкі,
Душа адкрытай хоча быць,
Часова скінуць абавязкі
І ўсе умоўнасці забыць.

Душа заўсёды просіць волі
З душой адзінаю ў жыцці,
Каб не расстацца з ёй ніколі,
Каб радасць і спакой знайсці.

Маркотна несці год ад году
Прыстойнасці нялёгкі груз,
Лічыць засведчаную згоду
За ідэальнейшы саюз,

Даводзіць і сабе, і людзям,
Што шчасце нас не абміне,
Хоць пэўны, што яго не будзе
У нас, як ісціны ў віне.

Душа заўсёды прагне ласкі,
Надзея кружыць галаву,
Таму без выдуманай казкі
Я і паўдня не пражыву.

У ЮРМАЛЕ ВОСЕНЬ

Узмор'е зарой занялося,
Туман асядае густы.
У Юрмале ранняя восень
Зграбае і паліць лісты.

У вулачках ціха і пуста,
І толькі шуміць лістапад,
Рыпіць у разорах капуста,
Сівее абветраны сад.

На дзюнах зялёныя сосны,
Нібы на пачатку вясны,
У сон яшчэ верацць дзівосны,
Што вечныя толькі яны.

Іх будуць хвастаць навальніцы,
Карэнні падточаць вятры,
А потым у жоўтай ігліцы
Яны упадуць без пары.

І дуб азірнецца пахмуры,
У золаце ўвесь і ў агні,
Яго не адолелі буры,
Бо ў глебу ўраслі карані.

На стромкім пясчаным адкосе
Ракітнік шуміць залаты…
У Юрмале ранняя восень
Зграбае і паліць лісты.

ТУМАН

Неспадзявана ўпаў туман на мора,
Усё ахутала імгла,
І толькі чутны трэск матора
І плёскат пругкага вясла.

Усё растала ў пасмах белых,
Аглух трывожных чаек крык,
Знікае пад нагамі бераг,
І карабель на рэйдзе знік.

Усё заслаў туман застойны —
І мол, і бляскі маяка.
Ідзі, не бойся, будзь спакойнай,
Калі ў маёй — твая рука.

ПАВІНЕН ЛЮБІЦЬ

Гняце заўсёды адзінота,
Не пакідаючы надзей,
Агоркне кожная работа,
Калі яна не для людзей.

Спяшаюся зірнуць у вочы
Сябрам і шчыра прывітаць,
Не папракнуць і не сурочыць,
А першаю апорай стаць,

Каб часам і мяне сагрэлі
Далонямі пяшчотных рук,
Каб закалыхваў, як арэлі,
Суладных сэрцаў роўны стук.

Пакуль цяпло душы не стыне
І ў жылах кроў яшчэ кіпіць,
Я жыць для некага павінен,
Павінен некага любіць.

ВЕТРАЗЬ

Пустынны прыбалтыйскі бераг
Завейвае сухі пясок,
На хвалях і на хмарах шэрых —
Зары чырвоны паясок.

Далёка адступіла мора,
У грудзі хваляў вецер б'е,
Галосіць і без дырыжора,
Не замаўкаючы, пяе.

Здаецца, не адолець ветра,
Што з бедных чаек пер'е рве,
Але далёкі хісткі ветразь
То знікне, то далей плыве.

Я ім даўно зачараваны,
Не адарваць ніяк вачэй…
А з хмары, як з глыбокай раны,
Зара барвовая цячэ.

І заліла паўнебакраю,
Гарыць над грабянцамі хваль,
А ветразь полымем палае
І кліча ў ранішнюю даль.

Хоць мора стогне і грукоча,
Галосіць вецер і раве,
Чакаю, каб зірнуць у вочы
Тым, хто на бераг прыплыве.

ХАЛАДЫ

Сосны пасівелі на світанні,
Грукаюць у вокны халады,
І прыходзяць на ўспамін, як здані,
Светлыя юнацкія гады.

Недзе там была і засталася
Сіняя трывожная вясна
І ў далёкім пачатковым класе
Белая дзяўчынка ля акна.

Хваляваў спярша, а потым засціў
Наваколле гэты сілуэт:
Радасці змяняліся няшчасцем,
А няўдачы засланялі свет.

Дзеўчынка ж такой і засталася —
І цяпер сядзіць каля акна,
А ў мяне на скронях завілася
Інеем густая сівізна.

Іней атрасе на соснах вецер,
Пройдуць напрадвесні халады,
А мяне не грэюць, хоць і свецяць,
Даўнія юнацкія гады.

РЭКВІЕМ

Душа зайшлася ад чужога гора,
З пакутамі яе не разлучыць:
Пад стромкай столлю Домскага сабора
Усхвалявана «Рэквіем» гучыць.

Пачуцці ўсе змяшаліся дашчэнту,
І пацягнула холадам ад пліт,
Калі, як шторм, кацілася крэшчэнда
І замірала, ўзняўшыся ў зеніт.

Адчай з жалобай нечуванай моцы
Жыццё і смерць паставілі на кон,
І ў кожным гуку ажывае Моцарт,
Бязлітасна асуджаны на скон.

Не моліць ён адвечнага спакою
Сваёй душы мяцежнай і касцям,
А прагна схаладнелаю рукою
Трымае ключ ад вечнага жыцця.

Ён ад трывог, натхнення і пяшчоты
Перагарэў, ачах і саслабеў
І зразумеў ужо ў разгар работы,
Што «Рэквіем» стварае сам сабе.

Грыміць і слоў і музыкі навала
І працінае сэрца, як страла,
Ды смерць жыццё раптоўна абарвала,
Бо «Рэквіем» даслухаць не магла.

Гусінае пяро з рукі упала...
Непадуладна толькі пачуццё,
Што не жалобай, а трывогай стала
За вечнае натхнёнае жыццё.

ПАД ЯВАРАМ

Была такая прыгажосць,
А ноччу з шоргатам і свістам
Зрываў сіберны вецер злосць
І засцілаў дарогі лістам.

Падгрэблі лісце, замялі,
Спалілі залатую восень —
Ні следу болей на зямлі,
Ні попелу не засталося.

Адзін пад яварам стаю,
Нікога болей не чакаю
І восень познюю сваю,
Як непазбежнасць, сустракаю.

БЕЛАКРЫЛЫЯ КОНІ

У поўнач скавытала і гуло,
Да рання нехта тупаў на балконе,
Па шыбах біла белае крыло,
І праляталі ўзмыленыя коні.

Адзін, другі — ляцелі табуны
Над садам, над альтанкамі, платамі,
Храплі і задыхаліся яны
І грукалі па дахах капытамі.

Ліліся срэбрам грывы па спіне,
Дрыжалі заінелыя балясы...
Як ні стараўся, не ўдалося мне
Злавіць тады няўлоўнага Пегаса.

Напэўна, тут няма маёй віны,
А сэрца засмылела вострым болем,
Што белакрылых коней табуны
Назад ужо не вернуцца ніколі.

На золку ўсё заціхла за акном.
Світала і развіднела нясмела,
Дыхнула з саду маладым віном,
І ўсё наўкол было да болю бела.

КРУГІ

Жыццё ідзе няроўнымі кругамі:
То разамкнецца, то замкнецца круг,
То — вышыня, то — бездань пад нагамі,
То падтрымае, то зняважыць друг.

І так было ад веку і да веку,
Так будзе і ў наступныя вякі,
А быць заўжды шчаслівым чалавеку —
Нялёгка і часамі — не з рукі.

Няхай няшчасце, дробнае, малое,
Здараецца хоць зрэдку у жыцці,
Каб сэрца не счарсцвела
і каб лоем
Душа не паспявала зарасці.

РАБІНАВАЯ ЦІШЫНЯ

Пахмурны дзень. І не праб’ецца сонца.
Кальшацца рабіна на буі,
На пераспелай пурпуровай гронцы
Гайдаюцца сівыя вераб’і.

Кужэльны ўток з асноваю ў тумане
Рака пасуравелая снуе
І на атаве, заінелай зрання,
Палотны сцеле тонкія свае.

Якая цішыня на белым свеце
І ачышчэнне неспакойных душ!
У цішыні адна рабіна свеціць,
Глядзі, дзівіся, толькі не паруш

Спакой і цішу надта гучным словам,
Рабіну не паранЬ і не звалі,
Бо толькі ў шчодрай дабраце аснова
І шчасця і спакою на зямлі.

БУРШТЫН

Я і ў штормы на сіверы стыну,
Варушу вадаростаў пласты
І шукаю драбочкі бурштыну,
А знаходжу ракушнік пусты.

На ўзбярэжжы пунсовыя клёны
І суровыя сосны маўчаць.
Можа, плачуць, а можа, праклёны
Палахлівыя чайкі крычаць.

Толькі хвалі не маюць спачыну
У адвечнай нястомнай журбе.
Я шукаў пасля шторму бурштыну,
А знайшоў на ўзбярэжжы цябе.

ЗАЎСЁДЫ РАЗАМ

Я заглядзеўся на сутонні ў неба —
Малінавыя воблакі плылі —
І разумеў, што мне і сёння трэба
З вышыняў апусціцца да зямлі.

Шумелі ўнізе і лісты, і вецце,
А наш высотны дом, як карабель,
Здалося, разгайдаў шалёны вецер
І назаўсёды пасадзіў на мель.

У мора апускаўся шар чырвоны,
І хвалі закіпалі і раўлі,
Ды раптам побач, ледзь вышэй балкона,
На поўдзень праляцелі жураўлі.

Яны заўжды ляцяць ключом вялікім
Насустрач буры, галаве на злом,
І памагаюць слабаму не крыкам,
А дужым, хоць і стомленым, крылом.

БЛАКІТНАЯ ПТУШКА

Мяне асенні дождж загушкаў,
Лісты прыбіў і прытаптаў,
Сон прыляцеў блакітнай птушкай
І столькі казак нашаптаў...

Павёў над ціхаю ракою
Пад белыя ясакары,
А ўжо адтуль падаць рукою
Да кармазынавай зары,

Што над зялёным небакраем
Усё ўздымаецца вышэй,
І мне зямля здалася раем,
А людзі сталі харашэй.

На плечы галубы садзяцца,
Я з імі ў белы свет іду,
Дзе зубр з ласіхаю глядзяцца
Ў паружавелую ваду.

Спяваюць перапёлкі ў жыце,
Жар-птушкі вылятаюць з траў,
А на пагорку дуб, як віцязь,
Бярозку белую абняў.

Сініца кланяецца слонцы
І ёй гаворыць, летучы:
«Баюся толькі я аб сонца
На крылах пер’е апячы».

Пазбыўшы зайздрасць, злосць
і мукі,
Да кармазынавай зары

Ідуць, пабраўшыся за рукі,
Усе найлепшыя сябры...

...Мяне асенні дождж загушкаў,
А новы ранак прывітаў,
Сон паляцеў блакітнай птушкай,
Што столькі казак нашаптаў.

У свет прасторны пазіраю,
Дзе ўсё шаную і люблю.
Каб захацелі людзі,
раем
Зрабілі б нашую Зямлю.

БЕЛАВІК

Я пахвалы і крыўды не прывык
Хаваць у тайнікі сваіх капілак,
Таму хачу жыццё на белавік
Перапісаць без колішніх памылак.

Хачу закрэсліць або прапусціць
Той дзень, калі памог пралазе,
Калі да любай не паспеў зайсці
І некага пакрыўдзіў і абразіў.

Хачу забыць залішні свой запал,
З якім не верыў шчырым і адданым,
І легкадумнай маладосці шал,
Калі ў каханні кляўся некаханым,

Калі казаў не тое, што хацеў,
І не рабіў таго, што конча трэба,
А выбіраў дарогу карацей
Да самай тлустай лусты хлеба.

Я скараціў памылак пералік
(На іх ніхто не патрабуе зводкі),
Перапісаў жыццё,
і белавік,
Як некралог, стаў сумны і кароткі.

Пабачыўшы нямала на вяну,
Назад ужо не знойдзеш кладку,—
Як ні круціся, па белавіку
Сваё жыццё не пражывеш спачатку

НЕАСТЫЛЫ ЖАР

* * *

Служенье муз не терпит суеты.
А. Пушкін

Не мітусіся, не мігай
У пераліках і ў эфіры.
Зірні — які спакойны гай
І неспакойныя куміры,

Што мітусяцца дзень пры дні
І сіляцца — аж холка ў мыле,—
Каб не сапхнулі з вышыні,
Каб выпадкова не забылі.

Свяці і грэй, а не шугай,
Каб на святло ішоў сустрэчны,
Каб зелянеў вясною гай,
Празрысты, радасны і вечны.

ПАКУТНІК

Мяне часамі друг мой ловіць
І ціха кажа:
— Я прашу,
Пастой і выслухай, як споведзь,
Маю збалелую душу.
Спрачаўся я ўначы з сабою,
Сціскаў да болю кулакі,
Атакаваў, выходзіў з бою,
Ламаў то дровы, то сукі,
А не суняў, не супакоіў
Сябе ў раз'юшаным віры:
Хадзіў да рання па пакоі,
Стагнаў, як хворы і стары.
Такую распачаўшы спрэчку,
Самога можна даканаць:
То аргумент даваў асечку,
Што меней трэба шчыраваць,
То зноў сумленне гаварыла:
«Сябе не вельмі беражы
І памятай — у праўдзе сіла
І толькі ёй адной служы,
Сябе не ашукай самога,
Ад гора не адводзь вачэй.
Нялёгка дасца перамога,
Ды сэрцу зробіцца лягчэй».
І ўсё ж не кончаны пакуты —
Гняце бяссонне — вось бяда:
То за сябе бяруся крута,
То раптам робіцца шкада.
І зноў пад'юджвае спакуса
І не дае закрыць павек,—
Я ж не падобен на Ісуса,
Я толькі грэшны чалавек.

Так і гайдаецца крывая —
То ўгору, то адразу ўніз —
Сумленне ўсё ж не дазваляе
Ісці на брыдкі кампраміс.
Вось і прашу ў цябе парады,
А на сябе самога злосць...

— Пакутуй, друг! Я вельмі рады:
Пакутуеш — сумленне ёсць.

ПЕРАСЦЯРОГА

> Адно з двух, або людзі зробяць так, што ў паветры стане меней дыму, або дым зробіць так, што на Зямлі стане меней людзей.
>
> *«Кур’ер ЮНЕСКА»*

Прапахла паветра бензінам, саляркаю, газам,
Аж моташна ліпам, каштанам, бярозам
і вязам.
Ад сіняга дыму ссыхае сасна за сасною,
Іх рэжуць на дровы і ў шуркі складаюць
вясною.
Даўно пазнікалі з зялёнае паркавай зоны
Дразды, вераб’і, салаўі і вароны.
Закураны пылам прамытыя з раніцы шыбы,
Прапахлі мазутам злінялыя сонныя рыбы.
Пацягне ад комінаў ветрыкам слабым —
І ў сажалцы ўжо захлынаюцца жабы.
На яблынях вецце увесну пасыпана густа
Забойнаю дозай атрутнага дусту,
І сад у зняменні глядзіць невясёлы,
Як з кветак на дол асыпаюцца пчолы.
Радзеюць гаі, пералескі, прысады і пушчы,
І толькі яшчэ чалавек застаецца трывушчы:
Ён дыхае дымам, аглушаны звонам і гудам,
І дзівіцца сам, што трымаецца цудам.
Ён б’е свідравіны, укладвае рэйкі і шпалы:
Што зранку здабыў, таго ўвечары мала.
Ён выграб да рэшты глыбокія нетры,
І чадам прапахлі вада і далёкія кедры.
Мы — людзі нашчадкам пакінуць павінны
Празрыстую рэчку і спеў салаўіны.

МАЯ РАДАСЛОЎНАЯ

Сваіх не ведаю вытокаў
І радаслоўную забыў:
Назад зірну на пару крокаў —
І не скажу, кім прадзед быў.

Забыты пашчураў магілы,
Палеглі продкі ў курганы,
А лішку неадольнай сілы
Нашчадкам аддалі яны.

Іх сіла нашы крышыць горы,
Іх кроў спрадвеку ў нас цячэ,
І прашчуры глядзяць на зоры
Праз шчыліны маіх вачэй.

Маё здзіўленне — іх здзіўленне,
Іх неспакой — мой неспакой,
І ловяць прашчуры праменні
Маім паглядам і рукой.

А кім яны былі калісьці,
У той, непрыгаданы век?
І як яны шукалі выйсця
З лясоў, з дрыгвы, з таежных рэк

І з тупікоў чужой улады?
Як іх лавілі цівуны
І білі па законах здрады,
Але ўскрасалі зноў яны?

Не знаю, хто ў маёй аснове —
Вандроўнікі ці ўцекачы,

І хто ў маім азваўся слове —
Радзімічы ці крывічы.

А можа, ў грэнадзёрскай шапцы,
Ў мундзіры на заморскі лад,
Прыйшоўся да душы прабабцы
Напалеонаўскі салдат?

Магчыма, ёсць пачатак польскі?..
Аднойчы, мне зірнуўшы ў твар,
Віталі Фрыдрыхавіч Вольскі
Сцвярджаў, што быццам я з татар.

Усё магчыма, ўсё магчыма,
Калі згубіўся продкаў след,
Калі наіўнымі вачыма
Гляджу, як і яны, на свет

І тым заўсёды ганаруся,
Што ў шчаслівейшую пару
Я нарадзіўся ў Беларусі
І так, як маці, гавару.

ВІРУС

Пратачыўся, непрыкметна вырас,
Смокча кроў, хапае за душу
Таямнічы і няўлоўны вірус
І спакойна шэпча: «Задушу».

Прагны, ненажэрны, ашалелы
(У яго, відаць, вышэйшы сан),
Точыць ён няўзброенае цела
І сумленне, а не гіне сам.

Вірус грышу, вірус недаверу,
Чэрствасці, спакою, глухаты,
Ты ідзеш, не стукаючы ў дзверы,
За сабою палячы масты.

Я з табой ужыцца не магу
І усё ж цябе перамагу.

БАЛЮЧА РОБІЦЦА ЧАСАМІ

Часамі я пакутліва злуюся,
Што нешта робіцца не так,
Што ў вырай не ўзляцелі гусі,
Што крылы абламаў вятрак,

Што зарасла травой крыніца,
Што рыбе моташна ў вадзе,
Што на машыне ўнук імчыцца,
А бабка пехатой ідзе.

Што на хаўтурах, як на свяце,
Прамову рэжа профдзеяч,
Ды так, нібы па гэтай страце
У ладкі пляскай, а не плач.

Балюча робіцца часамі,
Калі прамоўца штось вярзе,
Калі гадзінамі мы самі
Сябе трымаем у чарзе.

Балюча, калі ўспыхне сварка,
Калі, бывае, і цяпер
Няпэўна буркне сакратарка:
«Праз год заходзьце, у чацвер».

Пякуць агнём паклёп і здрада,
І хамства сытае мурло.
Таму крычу,
каб бюракрата
І хама болей не было.

НА РУМЕ

На рум пагляджу —
І зарумзаць гатовы,
Што тут мерцвякамі
У штабель ляглі
Няспелы сасоннік
І свежыя дровы,
Што гонкімі дрэвамі
Ўчора былі.

У кожную пушчу
Даверліва дзверы
Адчынены насцеж
З далёкіх часоў,
А мы выразаем
Лясы на паперу
І пішам на ёй
Пра ахову лясоў.

ПАНАЦЭЯ

Здавалася, трымаю у руцэ я
Ад кожнае хваробы панацэю
І смерць цяпер перахітру.
Яе шчарбаты нос утру,
Бо я пражыць ужо гатоў
Не меней, як да ста гадоў.
Хаджу з аптэкі да аптэкі —
Купляю імпартныя лекі,
На лысага гамеапата
Я спадзяюся, як на брата,
Закінуў і радню і справы,
Бо да зімы збіраю травы —
Сушу, таўку, раблю настойкі,
А ледзьве дапаўзу да койкі.
Засну, накрыўшыся газетай,
І так ад лета і да лета,
І клопат у мяне адзін —
Прымаць сустак, інтэнкардзін,
Бо жылка кожная дрыжыць:
«Яшчэ пражыць, яшчэ пражыць!»
Так дзень пры дні адным заняты,
Падобныя на будні святы:
Хадзіць не маю часу ў госці,
Ні ў аперэту, ні ў кіно,
Чым захапляўся ў маладосці,
Усё забылася даўно.
Вясной хаваюся ад сонца,
Зімой палохае мароз,
І бачу, што абрыдзеў жонцы
Ад суму мой абвіслы нос.

Ды пачала хістаццца вера
Ў магчымасць сто гадоў пражыць,

Бо калі сам зрабіўся шэры,
Дык і няма чым даражыць.

Мільгнула думка на дасвецці
І закружыла галаву:
Не важна, колькі жыць на свеце,
А як і для чаго жыву.

І сто гадоў — кароткі век.
Таму жыву, як чалавек.

КОЛІШНІЯ РЫНКІ

Пахлі рынкі конскім потам,
Воскам, яблыкамі, мёдам,
Таранамі і рагожай
І замшэлай агарожай.
Пахлі рынкі горкім хрэнам
І салёным агурком,
Мокрым лыкам, свежым сенам,
Кропам, сырам, малаком.
Пахлі хусткай-канапляпкай
І капустай-шаткаванкай,
Сырамяцінай і хромам
І жывым лупатым сомам.
Пахлі рынкі суравізнай
І кужэльным палатном,
Чорным кортам і старызнай
І прыезджым кавуном.
На трынозе сярод рынку
Шэры дзед круціў катрынку.
Пахлі рынкі ёлкім салам
І надпітым зазывалам,
Лоем, дзёгцем, шкіпінарам,
Клеем, дратваю і варам.
Пахлі бублікамі з макам,
Што пахрумствалі са смакам.
Смольным духам пахлі ражкі,
А саломаю — брылі.
Ніжні рынак і Суражскі,
Быццам рукі, падпялі
Усе аглоблі, і здаецца —
Рынак у палон здаецца.
На аглоблях — то рашоты,
То кашэль свае работы.
Пахлі гумаю галёшы

І мужыцкім потам грошы.
Баба румзала ў хусцінку,
Што згубілася на рынку.
Дзе шукаць, куды ісці,
Дзе каня свайго знайсці?
А прыйшла ў сябе ад страху,
Адшукала воз па паху.

СТАРАЯ КАРЧМА

Гарэлі на акне герані,
Гайдаўся дом:
Пілі, спявалі, і да рання
Стаяў садом.
Сюды не запрашалі госця,
Ён сам ішоў
Ад гора, радасці ці злосці
Да гладышоў
З ячменным, хмельным, пенным
півам,
З густым віном,
Ён быў і за сталом шчаслівы,
І пад сталом.
Не памятаў, ці ныюць ногі,
Ці галава,
Каго праводзіў да парога
І цалаваў,
З кім настыраўся каля печы
І на зямлі,
Хто абдымаў, хто біў у плечы,
Як мёд пілі,
Збіралі грыўні, залатоўкі
І пятакі,
Гарнуўся нехта да залоўкі
І мяў бакі.
А карчмару бадзяга нейкі
Даводзіў:
«Што ж,
Тваё жыццё — адна капейка,
А наша — грош!»
Пускаліся ад гора ў скокі,
Гула струна:
Іграў музыка аднавокі

Аж да відна.
«Канчайце, хлопцы, каніфолі
Няма, хоць плач.
Натупаліся, і даволі»,—
Казаў скрыпач.
А вышаўзлі — ў асеннім змроку
Дарог няма.
Глядзела толькі воўчым вокам
Услед карчма.
Так некалі бацькі гулялі,
Як іх дзяды,—
Ад гора вочы залівалі
І ад бяды.

ДРУГ

Відаць, пракляўшы горкі лёс,
Спалоханы і вінаваты,
Галодны незнаёмы пёс
Да нашае прыбіўся хаты.

Ён не брахаў, не скавытаў
І не віляў хвастом лісліва,
А так глядзеў, нібы вітаў,
І быў, здавалася, шчаслівы.

«Ну, як цябе, прыблуда, зваць,
Барбос, Трызор ці, можа, Лыска?..
Чаму ж не хочаш адказаць
Ні брэхам, ні вясёлым віскам?»

Нібыта цьмяныя агні,
Трывожна пазіраюць вочы —
Здаецца, папрасіць ён хоча:
«Пытай, ды толькі не гані».

«Жыві сабе, не галадай!
І мне ж было часамі туга.
Дзеля знаёмства лапу дай.
Сябрамі будзем, валацуга!»

Са мною разам ён пабег
Па хмызняках, па снежным полі,
То абганяў, то нюхаў снег
І не зблудзіў ужо ніколі.

Такі свайго не падвядзе,
Чужы такога не прынадзіць,
Не кіне ён свайго ў бядзе
І не набрэша, і не здрадзіць.

ДЗІК

На заінелы маладзік
Маленькімі вачыма, скоса,
Загледзеўся змарнелы дзік,
Дарэмна пакараны лёсам.
За што?
Хіба ён вінаваты,
Што доўгі лыч і хіб кудлаты,
Што з першых невясёлых дзён
Бадзяецца па лесе ён?
Пакуль жыве, ён дзень пры дні
Грызе тугія карані.
Нідзе прыстанішча няма,
Калі суровая зіма
Усю зямлю засцеле снегам —
Ні жалудамі, ні арэхам
Дзіку няма дзе пажывіцца,
І голадна, і кепска спіцца:
То будзіць крык,
То звон пілы,
То сняцца дымныя ствалы,
То чуецца з усіх бакоў
Галёканне і трэск сукоў,
Жакана свіст, шалёны брэх
І ў ельніку ружовы снег.
Яго ж сабрат з лычом куртатым
Жыве і ў будні, як у святы,—
З карытам поўным у хляве,
Без клопатаў у галаве:
Не трэба рыць яму зямлі,
Бо лоем вочы заплылі.

Але і ён не спіць начамі,
Калі забразгаюць ключамі,

Калі засвеціцца ліхтар
І точыць швайку гаспадар.

Л дзік зімой ледзь не скалеў,
І ўсё ж не хоча ў цёплы хлеў,
І думка неадступна лезе:
Хоць страшна, але добра ў лесе.

* * *

Палаюць гронкі, як рубіны,
Трымціць галінка угары,
У снезе спелую рабіну
Апанавалі снегіры.

І сцежку нашага расстання
Пазамятала, як на грэх,
Але я веру, што растане
І гэты нечаканы снег,

Растане лужына пад вечар,
Асядзе золкая імгла,
Бо ў нас галоўная сустрэча
Яшчэ з табою не была.

* * *

Калі завея слепіць вочы,
Калі паводка рве масты,
Званіце мне і днём, і ўночы,
Пішыце спешныя лісты.

Калі душа баліць ад зморы,
Калі трывога абміне,
Званіце ў радасці і ў горы,
Прыходзьце ў госці да мяне:

Заўсёды дальняя дарога
Развее смутак і бяду,
І я сябрам на дапамогу
Заўсёды з радасцю прыйду.

* * *

За вокнамі снежныя казкі
Расказвае сцішаны лес,
На шыбах — і пальмы, і краскі,
І белы задымлены бэз.

Калматае вецце ў сутонні
Калыша дзівосныя сны,
Ссівелі ад шэрані скроні
На ўзлессі у кожнай сасны.

Пазёмкай дымяцца сумёты,
За вокнамі — ноч і зіма...
І добра, што многа работы
І часу ніколі няма.

КОЦІЦЦА ЗВАНОЧАК

На полі коціцца званочак
За пасівелае сяло.
Яшчэ такіх блакітных ночак
У нас ніколі не было.

Званочак коціцца па полі,
І не стрымаць імклівы бег,
Калі аснежанае голле
Страсае зоры ў сіні снег.

Змяшаліся ў далёкім звоне
Вясёласць з лёгкаю тугой,
І белыя ад снегу коні
Ляцяць пад срэбнаю дугой.

Іскрацца зоры ў кожным следзе,
Над месяцам замкнуўся круг,—
Здаецца, што здалёку едзе
Мой даўні незваротны друг.

Званочак коціцца па лёдзе
Над цішынёю стылых рэк
З даўно забытага стагоддзя
У невядомы новы век.

АСЕННІЯ ДАЖДЖЫ

Памяці Міхася Лынькова

Бядуюць Купа і Наносы,
І чайкі стогнуць на касе,
Што чарадзей срэбравалосы
Да іх не прыйдзе па расе.

Хвалююцца ў сутонні хвалі,
Што не відаць яго нідзе,
Што ноччу лямпу не запаліць
І вогнішча не раскладзе.

І нарачанскія узгоркі
І сосны журацца даўно,
Чаму нідзе яго маторкі
І не відно і не чутно.

Яшчэ яго калодзеж повен
Вады крынічнай і святла,
І толькі адзінокі човен
Лістамі восень замяла.

Бядуюць Куна і Наносы,
Датлелі смольныя карчы,
І днём, і ноччу, бышцам слёзы,
Цякуць на шыбінах дажджы.

РАЗВІТАЛЬНАЯ ЖУРБА

Памяці Івана Паўлавіча Мележа

На жытнішча упаў падбіты жораў,
Смугою зажурыліся палі.
«Якое гора! О якое гора!» —
Па важаку галосяць жураўлі.

За кім цяпер ляцець у паднябессі?
Як абысціся без яго ў жыцці?
І выраю дарогу на Палессе
Увесну над разводдзем не знайсці.

Яго журбы і скаргаў не пачулі:
З далёкіх дзён, атручаная злом,
Услед ляцела і дагнала куля,
І ён упаў з параненым крылом.

Якое гора! О якое гора!
Смуга заслала нечакана свет —
Упаў падбіты ў паднябессі жораў,
А на зямлі яго не гасне след.

* * *

Мне крытыкі гавораць:
— Не сучасны,
Прырослы пупавінай да зямлі,
То вельмі змрочны, то занадта ясны,
То хісткі, як гарлачык на мялі.

Насуперак і моднікам і модам
Мне цяжка адарвацца ад зямлі.
Хай пахнуць словы палыном і мёдам
І вільгаццю асенняе раллі.

СУМНЕННІ

Сляды расталі капытоў і санак
На згоне доўгай снежнае зімы,
І я лаўлю зялёны след маланак,
Спеў салаўя і першыя грамы.

Хвалююць то сустрэчы, то расстанні.
На ростанях — пад помнікам грудок
І шум дажджу, што музыкаю стане
І перальецца ў трапяткі радок.

Папрок у раўнадушшы вочы коле,
І сэрца працінае халадок.
Пакуль твой боль маім не стане болем,
Датуль не загартуецца радок.

Прымаю ўсе сумненні і трывогі
І радасці прымаю, як свае.
Чужых пакут і хваляванняў многа,
Хоць і сваіх на кожнага стае.

Не ведаю, ці я каго суцешу,
Ці падтрымаю, ці дапамагу,
Але радок, як спешную дэпешу,
Я не паслаць у горы не магу.

Чужое шчасце мне прыносіць шчасце,
Чужое гора — горкі неспакой,
Чужы запал маёю стане страсцю,
Чужая ўдача — радасцю маёй.

На самай дробнай і адказнай працы
Пакінуць можна незабыўны след,
А вось паэтам нельга ўладкавацца —
Паэтам нараджаецца паэт.

* * *

Неадольнай долі горкай
Абарвецца раптам бег,—
Прамільгну падучай зоркай
У іскрысты колкі снег.

Пабялелаю шчакою
Да сумёта прыпаду,
А жаданага спакою
Не знайшоў і не знайду.

Вось і змрок ужо ахутаў
На апошнім рубяжы,
Л ў душы жывуць пакуты
За сваіх і за чужых.

***

В борьбе добра и зла
Наш аргумент сильнее.
В. Шаламаў

Знявага поўзае па следу,
Увага абмінае нас,
Дабро забудуць да абеду,
Запомняць зло на доўгі час.

Душу гняце гадамі страта,
Знаходка радуе паўдня,
Каторы век у Герастрата
Яшчэ знаходзіцца радня.

Нягоднікі ў крыві і ў брудзе
Сабе здабудуць серабро,
Хоць іх клянуць вякамі людзі
І свята вераць у дабро.

САМОТА

Няўжо нічога не паправіш?
Не знойдзеш радасці нідзе?
І смутак, як запалы клавіш,
Глыбей у сэрца западзе?

Не дачакаешся спагады
Ні ад чужых, ні ад сваіх,
І радуйся, хоць і не рады
Сваёй самоце удваіх.

* * *

Аселі шэрыя сумёты,
Ляціць апошні цёплы снег,
А я ад тлумнае самоты
У цішыню лясную збег.

Не вернуцца былыя вёсны,
Што адшумелі назаўжды,
І толькі ціха шэпчуць сосны,
Як у далёкія гады.

Вясновы снег душу сагрэе,
Мае сляды залье вада.
Хоць і нярана вечарэе,
А дня пражытага шкада.

АПОШНІ ВЕТЭРАН

Калі наступны век пачнецца,
Дзядамі стануць нашыя сыны,
Тады, напэўна, ў свеце застанецца
Адзін, апошні, ветэран вайны.

Яго з сяла ці з горнага аула,
З Палесся, з Дагестана ці з Тувы
Сустрэнуць гучным і ўрачыстым гулам
І музыкаю вуліцы Масквы.

Яму насцелюць дываны пад ногі
Усе лугі і кветнікі вясны,
Бо ён ад Брэста і да Перамогі
Прайшоў праз пекла колішняй вайны.

Паблісквваць будуць на старым мундзіры
Адзнакі за Берлін і Сталінград,
Але яго сябры і камандзіры
Ніколі больш не выйдуць на парад.

Заўсёды цвёрда верачы у шчасце,
Ён прастаіць на скверы пяць гадзін
І з нумарам сваёй гвардзейскай часці
Ізноў на плошчу вернецца адзін.

Апошні ветэран вайны апошняй,
Патрушчаны нязломны чалавек,
Прайшоў калісьці па крывавай пожні
З дваццатага у дваццаць першы век.

І водбліскам далёкае трывогі,
Каб помнілі і бачылі усе,
Гвардзейскі сцяг на Свяце Перамогі
Ён па Чырвонай плошчы пранясе.

* * *

Чаму не закрасуе красавік
Пралескамі і сон-травой на ўзлессі,
Чаму зямля ляжыць, як чарнавік,
Што нехта неахайна перакрэсліў?

Шляхоў і сцежак хісткія радкі
Расходзяцца і сходзяцца з разбегу,
Нібы сляды няцвёрдае рукі
На аркушы паточанага снегу.

Спазнілася і сёлета вясна,—
Яшчэ пустуюць гнёзды і буслянкі,
І толькі шпак каля майго акна
Вітае песняй ветраныя ранкі

І скардзіцца граку і снегіру,
Што холад і яму даўно абрыдзеў,
Што ён дамоў вяртаецца ў пару,
А вось вясна спазнілася на тыдзень,
Што холадна, што сонца ўкрылі хмары,
І за спазненне патрабуе кары.

АКЦЁР

Быў поспех, бывалі правалы,
Калі без натхнення іграў:
То пафасу ўсё не ставала,
То — праўды, калі паміраў.

Кахаў і хлусіў, што кахае,
Кідаў і пакінуты быў,
Мінала хвіліна ліхая,
Смяяўся і шчодра любіў.

Не стаў ён галоўнаю зоркай
І ўсё ж ганарыўся, калі
Партэр, бельэтаж і галёрка
Ад воплескаў доўга гулі.

Пакутаваў часам ад гора,
Заціснуўшы боль у душы,
І ўсё ж гледачоў і акцёраў,
Глытаючы слёзы, смяшыў.

Не скардзіўся ён аніколі,
Не кідаў нікому дакор,
Калі на апошнія ролі
Яго перавёў рэжысёр.

Не мог ён сядзець у зацішшы
І спіну не гнуў удвая,
Калі з тэатральнай афішы
Ягонае знікла імя.

Ён радасць, і смех, і пакуты
Прынёс на высокі касцёр;
Ні разу не стаўшы славутым,
Ён быў не апошні акцёр.

Не, ён не трымаўся канонаў,
Ён зведаў і шчасце і боль,
Калі бездакорна выконваў
Сваю негалоўную роль.

Калі ж на яго пахаванне
Між іншым зайшоў рэжысёр,
Зірнуў і шапнуў з хваляваннем:
— Цяпер геніяльна памёр.

КАЛІ ТЫ ДРУГ…

Дапамажы мне зразумець сябе,
Скажы па шчырасці, чаго я варты.
Адкінь і жарцікі і жарты,—
Дапамажы ў нялёгкай барацьбе,

Бо ўсё ніяк не паміруся
Не з ворагамі, а з самім сабой
Вяду зацяты і няроўны бой,
Астыну, потым зноў вазьмуся

Судзіць амаль што кожны крок,
Пустыя словы і учынкі,
Што, быццам тыя аблачынкі,
Часамі засцілаюць зрок.

Дапамажы мне ў гэтай барацьбе,
Скажы, як пракурор, праўдзіва,
І я тады табе на дзіва
Сам абвяшчу прысуд сабе.

***

Я пазычаць калісьці бегаў жар,
Каб распаліць агонь у нашай печы,
А потым узваліў такі цяжар,
Што і дасюль не разагнуцца плечы.

Хоць шлях яшчэ не кончыўся даўгі,
І верыць хочацца ружовым марам,
А час настаў да шэлега даўгі
Аддаць і потам, і гарачым жарам.

ПАЭМЫ

БЯССМЕРТНІКІ

Маці спаткаеце,
Ёй не кажыце.
М. Сурначоў

I

Шумяць саломаю сухою
Вятры з вясны і да вясны,
І пад замшэлаю страхою
Адны і тыя ж сняцца сны.

Гадамі кволая газніца
Гарэла ў хаце да відна,
Здавалася — рыпіць масніца
І нехта ходзіць ля акна.

Не замыкала Маці брамку,
Аер крышыла на парог,
Каб сын, як возьмецца за клямку,
Абцёр агорклы пыл дарог.

Сама пасціла, але скварку
Для сына толькі берагла,
Грыбкі саліла, нават чарка
У халадку заўжды была.

Глядзела Маці за вароты
І ўсё чакала навіны...
Прайшлі танкісты і пяхота
І артылерыя з вайны.

І камандзіры, і салдаты
Прайшлі пякельныя кругі
І вось вярталіся дахаты
Да мацярок на пірагі.

«Каб жа сынок з тае дарогі,
Няхай змарнелы і сівы
Ці, не тут кажучы, бязногі
Вярнуўся, толькі каб жывы».

Сыноў суседзі сустракалі.
Хваліліся франтавікі,
Як той рэйхстаг пракляты бралі
Іх батарэі і палкі.

У госці Маці запрашалі
Заўжды суседскія сыны,

І ў кожнай хаце суцяшалі,
Што хутка вернецца з вайны

Здаровы, дужы і вясёлы
Дамоў яе адзіны сып:
«Забуксавалі, можа, колы,
І не даехаў у Берлін».

Казалі, прыйдзе з ардэнамі
І прывязе акардэон,
Што ганарацца ўсе сынамі
Такімі смелымі, як ён.

Як трошачкі хмялела Маці,
Пра апантаных салаўёў
Спявала на суседскім свяце,
У свята верачы сваё.

А дома — холадна і пуста,
А дома Маці слёзы лье,
І недаедзеная луста
Даўно счарсцвела на стале.

Куды ні пойдзе, дзе ні сядзе —
Не заціхаюць галасы,
У полі і ў здзічэлым садзе,
Здавалася, гукае сын.

То нейкі незнаёмы голас
Прарочыць слёзы і бяду.
Зірне навокал — пуста, гола,
І ўсё ж адказвае: «Іду».

Ідзе на раздарожжа Маці,
Куды, не ведае сама,—
Ні ў полі, ні ў суседскай хаце
Спакою Мацеры няма.

II

Чакае Маці,
Чакае Сына,
А ён не едзе
З дарогі дальняй.
Ляціць у вырай
Клін за клінам
З апошняй песняй
Развітальнай.

Асенні вецер
Галосіць глуха,
Смугою ўкрыліся
Палі,
Дарогу ў небе
Белым пухам
Прыцерусілі
Жураўлі.

Упаў апошні
Ліст з бярозы,
У дзверы грукае
Зіма.
Гудуць завеі
І марозы,
А вестак ніадкуль
Няма.

Мінаюць вёсны,
Леты, зімы,
Шуміць над ганкам
Сынаў клён.
Чакае маці,
Але міма
І новы ходзіць
Паштальён.

З надзеяю
Прыходзіць Маці
Ў райцэнтр
З ядлоўцавым кійком,
А там ужо
Ў ваенкамаце
Змяніўся
Пяты ваенком,

І гэты кажа:
«Ордэн Славы»
Ваш сын
Сумленна заслужыў,
Ды каля горада
Варшавы
У бітве
Галаву злажыў».

У полі ветрана
І бела.
Каторая ж ідзе
Зіма?
Старэе Маці,
Саслабела
І стала
Белаю сама.

Яна адна
Зімой на дровы
Пілуе
Смольныя камлі:
«Каб сын прыйшоў
Ды быў здаровы,
Глядзіш — і ўнукі б
Памаглі».

З пажоўклай карткі
Ў цёмнай раме,

Як і ў даўнейшыя
Часы,
Глядзіць з усмешкаю
На Маму
Заўсёды маладзенькі сын.

Начамі з ім
Гаворыць Маці:
«От доля
Горкая мая,—
Не ты мяне,
Сыночак, страціў,
Асірацеў не ты,
А я.

Цябе, відаць,
Не дачакацца,
І не сустрэцца
Пры жыцці.
Міне зіма,
Пачну збірацца
Тваімі сцежкамі прайсці.

Прайду усе твае
Акопы
І пераправы
Ўсе прайду,
І хоць слядочкі
Ў той Еўропе
Твае апошнія
Знайду.

Ісціму ўсю вясну
І лета,
Спаць —
Падмасціўшы кулачок».
Дастала Маці

З-за партрэта
Сухіх бяссмертніку
Пучок.

III

Сумёты асядалі пад акном,
Сінела неба ў пасвятлелых шыбах,
На рэчцы разгуляўся крыгалом
І грукатаў, нібы гарматны выбух,

Звінелі на дарогах раўчукі,
І бераг ад праталін застракацеў,
Каля імклівай веснавой ракі
Глядзела ўдалеч зморaная Маці.

Глядзела на развіліны дарог,
На гонкія бярозы і таполі,
На пачарнелы за ракою стог
І дзічку адзінокую на полі,

А ўспаміналася ёй гарачы пыл,
У ім знікалі маладыя спіны,
І абняла тады, як парай крыл,
Яна свайго зажуранага сына.

І ён у тым праклятым пыле знік,
А ў Маці засталася толькі згадка,
Як цераз рэчку тонкі маладзік
Ёй перакінуў срэбраную кладку.

Здаецца, ўсё даўным-даўно сплыло:
На полі бою палавее жыта,
На папялішчы вырасла сяло...
Але нікім дагэтуль не забыта,

Як у няволі давялося жыць
І помсціць заваёўніку за здзекі,

Сумленнем непрадажным даражыць,
Каб вольнымі усе былі навекі,

Каб не скаваў ніколі больш ланцуг.
Сабе палёгкі Маці не прасіла:
Касіла, жала і цягала плуг,
Не ведаючы, скуль бярэцца сіла.

Не астывалі ў Маці мазалі.
Хоць ныла сэрца, а яна маўчала,
І кожны год нялёгкія рублі
Сваёй Дзяржаве шчодра пазычала.

Гады мінаюць.
Болей свой парог
Не затрымае ў апусцелай хаце.
На скрыжаванні веснавых дарог
Стаіць адна, як тая дзічка, Маці.

Усе чатыры горкія гады
Ішлі сыны па мінах і па прыску.
Дзе іх крывёй адзначаны сляды,
Пасталі вартавымі абеліскі.

Па іх і пойдзе Маці ў белы свет
Зарослай сцежкай, торнай пуцявінай,
Пакуль не знойдзе хоць адзіны след
На тых дарогах страчанага сына.

Ідзе на Захад.
Днём і па начах
Вясна ёй насцеж адчыняе дзверы.
Заходзіць сонца... Небасхіл ачах,
Над цёмным полем узышла Венера.

У ясным небе — зорная сяўба,
Плывуць у белай замеці аблокі,
Расінка за расінкаю з ілба
Збягае на запыленыя шчокі.

Вялізны месяц, белы нібы лунь,
Над бліжнім лесам выкаціўся рана,
Зарэчны луг і маладую рунь
Услалі цёплай воўнаю туманы.

Вясновы вечар травамі працах.
На дзяцельніку, на прымятай мяце,
Пад зоркай трапяткою ў галавах
Заснула ў полі змораная Маці.

Зямля пад ёю глуха загула
І паплыла, як лёгкія арэлі,
Паволі расступалася імгла,
А сёлы ўсё стагналі і гарэлі,

І бомкалі жалобныя званы
Над парудзелым попелам Хатыні,
І аўтамата погляд ледзяны
Папоўз і затрымаўся зноў на сыне.

А ён з агню ды ў полымя бяжыць,
То прападзе ў свінцовай крутаверці,
То зноў бяжыць па хісткім рубяжы
Паміж жыццём і неадступнай смерцю.

Ён у атаку за сабой вядзе,
І не дрыжыць рука на аўтамаце,
А напярэймы сынавай бядзе
У пекла бою кідаецца Маці,

Каб ворагу павек не засланіць
Ні кратамі, ні чорным дымам сонца
І не падсекчы тыя карані,
З якіх растуць такія абаронцы.

Яна бяжыць, а з месца не сысці,
І крыўда працінае сэрца болем,
Што больш у пекле сына не знайсці,
Што толькі дым плыве над чорным полем.

Заранкі загараліся здалёк,
І ў страшным сне здарожанай Матулі
Змаўкалі танкі, адсвісталі кулі,
Над полем лётаў першы матылёк.

На золку прахапілася са сну:
У светлым пебе зоры дагаралі,
На ўзмежку адзінокую сасну
Усыпалі дрыготкія каралі.

Устала Маці і па халадку
Пайшла, адзін трымаючы кірунак —
На тую незнаёмую раку,
Нібы на ёй збавенне і ратунак.

Магілу вартавалі два дубкі,
І явар нахіліўся нізка-нізка.
Чытала Маці доўгія слупкі
Імёнаў на гранітных абелісках.

Спляліся пад нагамі карані,
Гайдаліся дразды на голлі гнуткім,
І дзеці на запылены граніт
Паклалі лугавыя незабудкі.

Усюды Маці слаліся пад ногі
Трыпутнік, канюшына і чабор,
Калі вялі нялёгкія дарогі
Да новых помнікаў і пяцікутных зор.

Закасавалі тоненькія рыскі
Байцамі непражытыя гады.
Ад абеліска і да абеліска
Шумелі белай квеценню сады.

Не ўбачыць сын такую прыгажосць:
Разліў вясны і птушак пералёты,
Ліпнёвы цвет, рабінавую млосць
І студзеньскія чыстыя сумёты,

IV

Глядзела Маці, як цяжэла жыта,
Пагнала ў трубку проса і аўсы,
І ўспамінала ўсё, што пражыта,
І гладзіла тугія каласы.

Успомніла, як хворага сыночка
Дадому несла з поля цераз брод,
Як ён трызніў, і ліпеньская ночка
Здавалася даўжэйшаю за год.

Успомніла сцяжынкі і дарожкі,
Што праз гады травой не зараслі,—
Іх сынавы маленечкія ножкі
Праклалі і па іх у свет пайшлі.

Яна вучыла сына жыта сеяць,
Касіць лугі і сена стагаваць,
А давялося аж за ўсю Расею,
За ўсю Еўропу сыну ваяваць.

Калі чужынец збіў прыкладам дзверы,
Калі страляў, паліў, галовы сек,
Ніколі свет яшчэ не бачыў звера
Страшней, як азвярэлы чалавек.

Спазнала Маці воўчыя засады,
Прайшла усе пякельныя кругі:
І голад, і бамбёжку, і блакады,
І сцюжу без агню і без страхі.

Яна праз драцяныя агарожы
Нагледзелася здзекаў, слёз і кпін.
Ды верыла, што ў горы дапаможа
І вызваліць яе з няволі сын.

Яна ішла. Гайдаліся палі,
Над спелым жытам жаўранкі звінелі,

Сунічнікам акопы зараслі,
І ягады чырвоныя паспелі.

Знайшла абойму. Ржаўчыны налёт
Усе патроны патачыў на сіта,
Праз ложу аўтамата навылёт
Прайшла сцяблінка маладога жыта.

А некалі, нібыта крумкачы,
Адсюль глядзелі цераз мушку фрыцы.
Калі яны жывыя, што ўначы
У цёплых ложках ім сягоння сніцца?

Яшчэ, напэўна, снайпер той жыве,
І есць, і п'е па поўнай мерцы,
Што поўз да нас па спаленай траве
І цэліўся то ў галаву, то ў сэрца.

Ці ж ён гаруе са сваёй віной?
Чым ён жыве з нядзелі да нядзелі?
Стаіўся, пэўна, недзе за сцяной,
Каб сіраты у вочы не глядзелі.

Ці ўспамінае ён да гэтых пор,
Што заслужыў, а што навекі страціў,
Як галасіў пры ім жывы касцёр
І енчылі знявечаныя маці?

Цяпер ён здатны поўзаць, быццам сліж,
І замятаць крывавы след старанна,
Хлусіць, за што ў яго — жалезны крыж
І метка на спіне ад партызана.

Казала Маці:
— Ён сваю віну
Залізвае, як цюцька на парозе,
А я знайду і хоць здалёк зірну,
Што ад душы паганай засталося.

Няхай святая праўда, як папрок,
Яму на кожным кроку вочы коле,
Каб ён ніколі ўжо не ўзвёў курок
І не ступіў на наш парог ніколі.

Трыпутнік запыліўся і пасох,
Здарожаныя ногі коле гліна.
Бетонныя салдаты ля дарог
Адкуль ні глянь, падобныя на сына.

Ён тут ішоў, акопваўся і поўз
У самы вір смяротнай навальніцы,
Пакуль не зачапіўся, не прырос
Да нашае заходняе граніцы.

Пасля быў нечуваны марш-рывок,
Пад танкамі гарэлі пераправы —
Ішлі на Захад. І яе сынок
Дайшоў ад Сталінграда да Варшавы.

V

Над Віслаю ліпнёвы дзень даспеў,
Гуркі і гарбузы паўзлі ў разоры.
На досвітку звінеў птушыны спеў.
А ноччу Маці вартавалі зоры.

Яе прымаў гасцінна кожны дом,
І частавалі шчодра, як на свяце.
Яна сустрэчных суцяшала ўдоў,
Але ніхто не мог суцешыць Маці.

Яна ішла з сяла і да сяла,
Не ведала ў дарозе адпачынку,
Ды не заўсёды разабраць магла
На прыдарожных помніках лацінку.

Ёй памагалі чулыя жанкі
І тых баёў удзельнікі і сведкі,
Што клалі на гранітныя вянкі
Услед за ёю палявыя кветкі.

На ростанях, далёка ад жытла,
За некалькі хвілін да навальніцы,
Ратуючыся ад дажджу, зайшла
Здарожаная Маці у капліцу.

Відаць, у той далёкі страшны год
Застылі слёзы кропелькамі воску,
Чаргою аўтамата навылёт
Прабіта скронь каменнай маткі боскай.

Маланка секанула з краю ў край,
І блізкі гром аж скалануў капліцу.
— Не гневайся, гасподзь, і не каран,
Што я даўно забылася маліцца.

Глядзела я спакойна смерці ў вочы,
Хадзіла па смяротным рубяжы:
Мяне стралялі і палілі тройчы,
А я жыла, жыву і буду жыць.

Вунь багародзіцу скалечыў супастат,
Паліў людзей у цэрквах і ў касцёлах,
Пасля табе маліўся кожны кат,
Каб вешаць зноў у гарадах і ў сёлах.

Чаму ж тых вылюдкаў на д'ябальскай сяўбе
Маланкай, багародзіца, не збіла?
Чаму не ўратавала пі сябе
І нашых дзетак не абараніла?

Калі ж ты, божа, ёсць,
                тут — і твая віна,
Чаму не ўзяў няшчасных пад апеку?..—

Больш Маці не малілася.
Яна
З дакорам пазірала на калеку.

І раптам мокры, белы, быццам снег,
Відаць, даўно адвучаны галіцца,
Ратуючыся ад дажджу, забег
Высокі незнаёмец у капліцу.

Паставіў скрынку. Рашпілі, нажы
Ляжалі, прыцярушаныя пылам,
А ён глядзеў з усмешкай на крыжы
І на анёлаў з перабітым крыллем.

Зірнуў на Маці і аслупянеў:
— Прабачце, я, здаецца, Вас шукаю.
Я — скульптар. Вы не бойцеся мяне,
Я не пакрыўджу і не ашукаю.

Душу і сэрца мне трыццаты год
Жывая памяць працінае болем:
Тут гінулі ў агні за ўзводам ўзвод
І самалёт палаў над гэтым полем.

Парафіян «святейшыя айцы»
Пакінулі ў ліхую непагоду...
Тут біліся савецкія байцы
За нашую і вашую свабоду.

А на ўзбярэжжы ціхае ракі
Крывёю росы і цяпер іскрацца,
Сыноў дасюль чакаюць мацяркі,
Але ніяк не могуць дачакацца.

З кляновага абпаленага пня
Скульптуру рэзаць несуцешнай маці
Я прыязджаў сюды амаль штодня,
Але, відаць, дарэмна сілы траціў,

Бо не ставала рыскі аднае,—
Нічога не выходзіла, хоць рэжце,
І рукі апускаліся мае...
А Вас убачыў,
і — знайшоў нарэшце.

Па даху спорна барабаніў дождж,
Збягаў цуркамі па прыступках ганка,
І хмару пасівелую,
як нож,
Крамсала зіхатлівая маланка

То наўкасы, то ўпоперак, то ўдоўж,
А тут у чорнай хустцы і ў кабаце
Стаяла на парозе басанож
Маланкаю асветленая Маці.

Дождж адшумеў.
Яны ішлі ўдваіх
Да помніка на ўскраіне пасёлка,
Над спелым полем абдымала іх
Іскрыстымі варотамі вясёлка.

Дажджынак жар на лісці не ачах,
Рамонкамі дыміліся пагоркі,
Трымалі абеліскі на плячах
Маланкамі запаленыя зоркі.

Ім кланяліся ў пояс каласы,
Хілілі веццe маладыя клёны,
І вечнасці жывыя галасы
Шапталі несмяротныя імёны:

Чатыры Івановых і Смірноў,
Казахі, беларусы і грузіны,
Яшчэ слупок аплаканых сыноў
Ледзь дачытаць змагла да палавіны.

Застыла Маці:
прозвішча яе,
Паўторанае двойчы, слепіць вочы,
Пякучы боль азвацца не дае
І закрычаць, як некалі: — СЫ-НО-ЧАК!

Ён ці не ён? Згубілася імя...
Л каб было?.. Ці ж мала ёсць Іванаў?
І ўсе браты. Усе.
Цяпер ім я
Як маці буду, разам пахаваным.

Калі ж папраўдзе будзе «страшны суд»
І кожны сведка непадкупны будзе,
Каб справядлівы вынесці прысуд,
З-пад гэтых абеліскаў выйдуць суддзі.

...На дол злятаюць стружкі з-пад разца,
Сівы мастак да дрэва як прыкуты,
Ён бачыць ад пачатку да канца
У кожнай рысе Матчыны пакуты.

Ёй сеў на грудзі сіні матылёк.
Яго якраз скульптуры не хапала.
А Маці развязала хатулёк
І на граніт бяссмертнікі паклала.

Паружавела мокрая зямля.
Удалячынь з абпаленага клёна
Глядзелі вочы Маці,
а з камля
Прабіўся першы парастак зялёны.

СПАЛЕНЫЯ МАСТЫ

Памяці Аляксандры Мураўёвай

«Вы сталі сапраўды ўзорам самаахвярнасці, мужнасці, цвёрдасці... Няхай будуць незабыўнымі імёны вашы!»

Дзекабрыст А. П. Бяляеў

I

Мяцеліца завеяла дарогі,
Каторы дзень калючы снег мяце
З пустой Сенацкай плошчы да астрога
У заінелай вёсачцы Чыце.

Сабралася за дзень, як па трывозе,
Забыла муфту, шалік не ўзяла,
Здалося — сэрца стыне на марозе,
Але душа не страціла цяпла.

Матляе вецер на раскатах сані,
Фурман замоўк і галавой панік,
Дарожныя слупы, нібыта здані,
Вядуць начам, і дням, і вёрстам лік.

Графіня ледзь кранула ездавога
І слёзна моліць паганяць хутчэй.
Знікае ў белай замеці дарога,
Сухія іскры сыплюцца з вачэй.

З разлёту хвошча па кібітцы веццe,
Зрываюцца з прысадаў груганы,
А ёй часамі сніцца і вярзецца,
Што ў замеці скрыгочуць кайданы.

І чуе голас царскага загаду:
«Пазбавіць званняў, скарбаў і чыноў
Усіх злачынцаў першага разраду,
А разам з імі жонак і сыноў!»

— Я згодна, згодна. Я на ўсё гатова.
Пусціце толькі да яго ў астрог! —
Дрыжыць рука.
І подпіс Мураўёвай
Пад выракам пазнаць ніхто б не змог.

Сібірскі шлях рыпіць пад палазамі.
Даўгі, як гора, як прысуд, прамы.
Яго калоднікі касцямі і слязамі
Масцілі ад турмы і да турмы.

У замеці аглухлі нават бомы,
І толькі сэрца стукае часцей.
Яшчэ вярста. Усё далей ад дому,
Ад маці і заплаканых дзяцей.

Душа збалела, як скразная рана,
Скіпеліся ў адно і боль і злосць:
Закуты ў ланцугі яе каханы,
І ў дваццаць год мінула маладосць.

Яна спяшаецца і з кожным крокам
траціць
Надзею ўбачыць пецярбургскі свет,
Ёй часта сніцца: Міша, Ліза, Каця
Бягуць за ёю басанож услед.

Ці ж давядзецца іх яшчэ пабачыць,
Калі ўпадзе астрожная сцяна?
Дрыжыць сляза.
Але байцы не плачуць,
Не мае права плакаць і яна.

І не заплача ні цяпер, ні потым,
Хоць і злічыў крумкач яе гадкі.
У сцюжу грэюць сэрца,
пад капотам
Схаваныя, гарачыя радкі:

«Цяжкія кайданы спадуць...» —
на памяць
Сама сабе чытае соты раз
І часам бачыць праз крутую замець,
Як мільгануў агеньчык і пагас.

Паветра, як настылае жалеза,
Аж скроні працінае боль тупы.
Заплюшчыць вейкі — зноў у вочы лезуць
Жандар і паласатыя слупы.

Шлагбаўм рыпіць у ранішнім тумане.
Вось і яе апошняя вярста.
Замецены па стрэхі край выгнання —
Астрожнае зімовішча Чыта.

Мядзведзем з каравулкі паласатай
Вылазіць мікалаеўскі салдат,
Залубянелы, згорблены, вусаты,
І ціха шэпча:
«Свят, свят, свят!

Жанчына! І ў такую непагоду!
Адна! Як матылёк сярод зімы.
Па ўсім відаць — дваранскае пароды,
Чаго ж яна дрыжыць каля турмы?

А ў падзямеллі, ледзь затлее ранне,
У непралазных норах сатаны
Былыя графы, знатныя дваране
Дзяўбуць руду сабе на кайданы

І ўспамінаюць муштру і парады,
Як сам Кутузаў у паход вадзіў.
Але яго вялікасць Імператар,
Відаць, не Нам адным не дагадзіў».

Ад холаду не вымавіць ні слова,
І ўсё ж над беднай злітаваўся бог:
За месяц Аляксандра Мураўёва
Прыехала у катаржны астрог.

Яе з дарогі не вярнула сцюжа,
Ні царскі гнеў, ні завірухі свіст —
І дзень, і ноч спяшалася да мужа
Цяпер з адзіным званнем —
Дзекабрыст.

Падумала, як у паэме Дантэ,
Усе прайшла пякельныя кругі.
Але не ўсе.
Ва ўладзе камендаанта,
Турэмшчыка і вернага слугі

Сустрэчы іх і лёс пад гэтым небам,
Сярод тайгі і адзічэлых скал.
— Перш чым сустрэцца, падпісаць вам
трэба
Апошні вырак,— кажа генерал.

— Няўжо хоць нешта ў свеце засталося,
Чаго яшчэ пазбавіць можна нас?
— Сустрэчы вашы будуць у астрозе,
Пры афіцэры. На кароткі час.—

І генерал Ляпарскі хмурыць бровы:
— Я не люблю дыскусій і прамоў...
Забараняю лішнія размовы
І ужыванне чужаземных моў.

— Не верыцца, што кажаце сур'ёзна...
Бесчалавечна гэта, генерал!
Няўжо дзеля таго, каб жыць нам розна,
Спяшалася я ў сцюжу за Урал?

— Не ад мяне, шаноўная, залежыць.
Выконваю не ўсё, што сам хачу.
Вы ж дзёрзкасці павінны ведаць межы.
Я пра яе пакуль што прамаўчу,

А мушу вам пакорлівасць парадзіць,
Для вашага ж спакою і дабра,—
І выцягнуўся, быццам на парадзе,
Перад партрэтам новага цара.

Застыла Аляксандра Мураўёва,
Празрыстая ад сцюжы і дарог,
І патрабуе:
— Я абавязкова
Павінна сёння ж трапіць у астрог,

Хоць на хвіліну, каб убачыць мужа.
Не думаю, што вы такі педант...
— Дазволім. Ён, здаецца, занядужаў,—
Адказвае суровы камендант.

II

Шуміць пурга.
Адразу за парогам
Правальваецца і знікае след:
За сценамі чыцінскага астрога
Канчаецца, здаецца, белы свет.

За вузкімі жалезнымі дзвярыма
Ні свечкі, ні агеньчыка няма,
Астылым чадам, плесняю і дымам
Прапахла ўся чыцінская турма.

Александрына падабрала футра
І вобмацкам бяжыць да той сцяны,

Адкуль рвануўся нехта ой насустрач
І глуха зазвінелі кайданы.

Спынілася няпрошаная «світа» —
Салдат і захмялелы афіцэр.
Ускрыкнула жанчына:
— Мой Мікіта,
З табой мы неразлучныя цяпер.

Цалуе потны лоб:
— Ды ты ў гарачцы,—
Кладзе на скронь настылую руку.
— Не дзіва, Саша, дзень пры дні на тачцы
Важу руду на лютым скразняку.

Яна трымае любага за плечы
І ціха шэпча: — Я з табой навек...
— Развітвайцеся! Кончана сустрэча! —
Нібыта шабляй афіцэр адсек.

Жанчына ледзь стрымала хваляванне,
У зрэнках бліснуў ледзяны агонь,
І непрыкметна Пушкіна пасланне
Паклала мужу ў цёплую далонь.

Натхнёны верш бадай што на край свету
Прывезла Мураўёва нездарма:
З тае хвіліны вераю паэта
Жыла і хвалявалася турма.

Заходзіліся сэрцы, як на плошчы,
Калі прыйшла жаданая пара,
Калі і залп, і барабанаў пошчак
Спалохалі расійскага цара.

Выстуквалі начамі катаржане
За словам слова, за радком радок,
І кідала ад грознага паслання
Ахоўнікаў то ў жар, то ў халадок.

Спынілася графіня за парогам,
Куды ні гляне — гора і бяда,
І толькі ў цёмным небе над астрогам
Гарыць адна Палярная звязда.

Правальваюцца ў снезе чаравічкі,
Губляецца сцяжынка уначы,
А ў стражнікаў няма такое звычкі,
Каб хоць жанчыне ў горы памагчы.

Яна масціла да астрога сцежку,
Што замасціць не здолела казна,
Яна хавала слёзы за усмешку,
А гора выдавала сівізна.

Яна лячыла боль ласкавым словам,
Іскрылася праменьчыкам святла —
Для вязняў Аляксандра Мураўёва
Сумленнем і надзеяю была.

III

Надзеяй і сумленнем засталася,
Няскоранай і кволай, як дзіця,
І не хавала ў маладушным страсе
Яна чарнавікі свайго жыцця.

Жыцця ніхто наноў не перапіша,
Не выкрасліць пакутныя гады,
Уратаваць не здолее ў зацішшы
Сябе ад нечаканае бяды.

Быў кожны дзень нялёгкай заваёвай
Кахання, вернасці і шчодрай дабраты
Ішлі ў Сібір сяброўкі Мураўёвай,
Спаліўшы за сабою ўсе масты.

Вясёлую на людзях Аляксандру
У адзіноце немачы гнялі:
Балела сэрца, набухалі гланды
І прыстывалі ногі да зямлі.

За мужам вандравала па Сібіры,
Але яшчэ не верыла сама,
Што, як гадзіннік з адарванай гірай,
Прабіла дваццаць восьмая зіма.

Ужо не ўстаць. Рука, як у шкілета,
Падняць не можа кубачак вады,
Туман заслаў яе дзяцей партрэты,
І свечка дагарэла назаўжды.

Нібы прысуд, жалобны звон ударыў,
Пагостам стала стылая гара,
І кожны раз за новаю ахвярай
Сачыла здань няўмольнага цара.

Так з веку ў век у памяці суровай,
У вернасці каханню і красе
Жывая Аляксандра Мураўёва
Свой боль, і гнеў, і радасці нясе.

...Змяняліся цары,
адзін другога варты,
Мяняліся крыжы і ардэны,
Падвуснікі, бароды, бакенбарды,
А ўсе звінелі тыя ж кайданы.

На Ангару, на Енісей, на Шылку,
У ціхае сяло на рэчцы Шуш
Няскораных у катаргу і ў ссылку
Жандары гналі сотні соцепь душ.

За імі даўнім шляхам без вагання,
У замець ад сяла і да сяла,

Як вера, як надзея, у выгнанне
Бязмежная Л ю б о ў услед ішла.

З гарачым сэрцам, з яснымі вачыма,
І праз гады яна усім відаць...

Перад святой расійскаю жанчынай
Гатовы кожны на калені стаць.

ТРЫВОЖНЫ МАНАЛОГ ЗЯМЛІ

Мільёны гадоў
Я цябе гадавала
З жывое іскрынкі
Ў празрыстай вадзе
І ўсё, што магла,
Я табе аддавала,
Каб толькі ніколі
Не быў у бядзе.

З-пад сэрца майго
Вырывалася лава,
Палалі камені,
Паўзлі леднікі,
Я ў сцюжу
Гранітныя горы кавала
І рэзала рэчышча
Новай ракі.

Для дрэў і для кветак
Яскравыя фарбы
Шукала,
Знайшла, і сады расцвілі,
Вякамі збірала па каліву
Скарбы —
Багацце, і сілу,
І славу Зямлі.

Я ўсё да драбніцы
Схавала ў нетры —
Крышталь і алмазы,
Жалеза і медзь,
Каб іх не развеялі
Буйныя ветры,

Каб страціць найменей,
А болей займець.

Я вугаль і нафту
Глыбока схавала,
Рудою аздобіла
Край мерзлаты,
На дзікіх распадках,
На горных увалах
Рассыпала шчодра
Пясок залаты.

Вякамі на целе
Дыміліся раны,
І прорвы ніяк
Не маглі зарасці.
Я так зберагала
Крупінкі урану,
Каб нават самой
Не адразу знайсці.

Каб светлая сіла
Не стала смяротнай,
Каб людзі і горы
Не падалі ніц,
Я след замятала
На сцежцы зваротнай
Да самых таемных
Сваіх таямніц.

Калі ж ты, падросшы,
Падняўся на ногі
І ўбачыў пупышкі
На гнуткім галлі,
Засеяла я
Напрадвесні аблогі,
Каб жытам улетку
Яны загулі.

Сады наліліся
Даспеленым сокам,
І ты пазіраў
З-пад калматых павек,
Ступаў асцярожна
Няўпэўненым крокам,
Ужо не жывёліна,
А Ч а л а в е к ,

Худы, валасаты,
Бяздомны і чорны,
Ты першы расклаў
Ад маланкі касцёр
І ў цвёрдых далонях,
Нібыта на жорнах,
З жытнёвага коласа
Зерне расцёр.

Раслі і згаралі
Секвойі і пальмы,
І толькі ніяк
Не прыпомню, калі
Парвалася сувязь з табой
І, на жаль, мы
Адно аднаго
Зразумець не змаглі.

Ты цёр на далонях
Зярняты ячменю.
І яблыкам ты
Спакусіўся тугім,
А рэшту вытоптваў,
Каб меней ім, меней
Дабра дасталося,
Суседзям тваім.

Я думала, ты
Праз гады зразумееш,

Што ўсё тут тваё
І нашчадкаў тваіх,
Што ты для наступнікаў
Болей пасееш
І сам завіхацца пачнеш
Дзеля іх.

А ты разумнеў,
Ты разведаў сакрэты,
Хоць многае вынес
На ўласным гарбе.
Табе я загадвала
Ў зімы і ў леты,
Цяпер падуладнаю
Стала табе.

Ты нафту высмоктваеш
З кожнае жылы,
Ты з каменю ставіш
Свае гарады,
Ты грунт разварочаў,
Тугі і настылы,
І ўсё табе мала
І мала руды,

Усё табе мала
Жалеза і медзі,
І золата зліткаў
Не знойдзеш нідзе —
Яно зіхаціць на
На тваім бранзалеце
І не паможа
Ніколі ў бядзе.

Для самых сумленных
Хавала старанна
Усе таямніцы
Начамі і днём,

А ты дакапаўся
Цішком да урана,
Каб знішчыць жывое
Смяротным агнём.

І вось паімчаўся,
Бяздумна, бязмэтна,
Далёка ад дому
І ўласнай бяды,
І нішчыў,
Каб рай выглядаў апраметнай,
Каб скрозь спапялелі
Жывога сляды.

Сатлелі.
І толькі пакутнікаў цені.
І плач скамянелы,
І енкі, і боль
Навек захаваюць
Бетонныя стэлы,
А гора засведчыць
Крывавая соль.

Я попел сабрала,
Руіны і целы
І тых падабрала,
Хто выжыць хацеў.
Забойцу, няйначай,
Паслаў звар'яцелы,
Каб заўтра ад жаху
І той звар'яцеў.

Мой сын наймудрэйшы,
Прабач, можа, рана
Усіх папракаць,
Не зірнуўшы наўкол.
Бо ты з невялічкаю жменькай
Урана

На полюс Паўночны
Прывёў ледакол.

Ты свеціш і грэеш
Сцюдзёнаю ноччу,
Рукамі заціснуў
Мільён навальніц.
Табе я адкрыю,
Як толькі захочаш,
Бяздонныя нетры
Сваіх таямніц.

Я кветкамі ўсыпала
Тыя пагоркі,
Якім не зраўняцца
І не здзірванець:
На іх запалілі
Чырвоныя зоркі
Салдаты, што смерцю
Адолелі смерць.

А тыя, што нішчаць,
Каб толькі дапялі,
Напэўна, ізноў
Дамагліся б свайго:
Адзінае сонца
І тое распялі б
І вырвалі б
Палкае сэрца з яго.

Я ўспомніла ўсіх...
Колькі я пахавала!
І колькі дачасна
Хаваю штогод,
Яшчэ маладых,
Што крупінкай металу
Такі ж маладзенькі
Прабіў навылёт.

За што?
За Зямлю?
А хіба яе мала?
Хіба не хапае
Ўрадлівай зямлі?
Навошта яе
Начынілі металам,
Лясы з ручаямі
І рэкі звялі?

Як маманты,
Гінуць
          бізоны і рыбы,
І птушак няма
Ў апусцелым гняздзе.
А ты забаўляешся
Атамным грыбам
І сам
        паратунку
Не знойдзеш нідзе.

Чаго не стае,
І чаго табе мала?
Скажы пад прысягаю,
Як на судзе...
Усё, што магла,
Я табе аддавала,
Каб толькі ніколі
Не быў у бядзе.

Пустэльняю сталі
Даўнейшыя багны,
І бусел ужо
Абміноўвае іх.
Не будзь жа такі
Ненасытны і прагны,—
Хоць трохі пакінь
Для нашчадкаў сваіх.

Ты чуеш
Сумленнейшы голас народа,
Што ўзрос і ўзмужнеў
Пад сузор'ем Крамля?
Прыслухайся —
Яснаю стане пагода,
І стане ранейшай Зямлёю
Зямля,

Адзіная, добрая
Ў цэлым сусвеце,
Што кожнага можа,
Як маці, сагрэць.
З агнём не гуляйце,
Дарослыя дзеці,
Каб часам, як той метэор,
Не згарэць.

РАЗВІТАННЕ З КНІГАЙ

Што я хацеў сказаць у гэтай кнізе?
Трывожыўся пра шчасце
І бяду,
Да Праўды і Дабра,
Як па карнізе,
Заўжды ішоў
І ўсё яшчэ іду.

Развітваюся,
І не развітацца:
Зноў за радком
Радок перапішу.
І днём, і ноччу —
Праца, праца, праца
Ўзвышае і падточвае
Душу.

Мы да вышыняў зорных узняліся,
Адолелі і жорсткасць,
І бяду.
Да Праўды і Дабра,
Як па карнізе,
І я не пахіснуўшыся
Дайду.

ЗМЕСТ

СВЯТА ДУШЫ

РАБІНАВАЯ ЦІШЫНЯ

ПАЭМЫ

Сергей Иванович Граховский
ОЧАРОВАННОСТЬ
Стихи и поэмы
Минск, издательство «Мастацкая літаратура»
На белорусском языке
Рэдактар Хв. М. Чэрня
Мастак В. А. Тарасаў
Мастацкі рэдактар Е. М Малышава
Тэхнічны рэдактар С. А. Абрамчук
Карэктар Т. В. Трубач
ІБ № 353
Здадзена ў набор 26.07.78. Падп. да друку 24.10.78. АТ 09875. Фармат 75Х90$^{1}/_{32}$. Папера друк. № 1. Гарнітура звычайная новая. Друк высокі. Ум. друк. арк. 5,62. Ул.-выд. арк. 4,42. Тыраж 8000 экз. Зак. 1455. Цана 70 к.
Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, Паркавая магістраль, 11.
Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Грахоўскі С.

Зачараванасць: Вершы і паэмы.— Мн.:

Маст. літ., 1978. 144 с., іл.

Аўтар гэтай кнігі зачараваны прыгажосцю роднай зямлі, мужнасцю і дабрынёю сваіх сучаснікаў і папярэднікаў, трывожыцца за лёс усяго прыгожага і жывога на зямлі.

Але вершы нельга пераказаць. Іх трэба чытаць.

Кнігу завяршаюць паэмы «Бяссмертнік!», «Спаленыя масты» і «Трывожны маналог зямлі».